

**Кыргыз Республикасынын
Улуттук банкы**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН
ТУРУКТУУЛУГУ ЖӨНҮНДӨ
ОТЧЕТ**

2019-жылдын декабрь айы

Бишкек

РЕДАКЦИЯЛЫК КЕҢЕШ

Төрага	Н. Жениш
Кеңештин мүчөлөрү	А.Тезекбаева А. Айдарова А. Каракожаев Э. Лелевкина И. Султанкулов
Жооптуу катчы	М. Абдырахманов

МАЗМҮНҮ

Уюштуруучу: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
Басылма Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде 2012-жылдын 17-августунда каттоодон өтүп,
№ 1863 күбөлүккө ээ болгон

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2019-ж.
Басылманы Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз кайсы болбосун формада, кандай болбосун каражаттар аркылуу басып чыгарууга жана таркатууга жол берилбейт. Кайра басып чыгарууда жана которууда «Кыргыз Республикасынын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчет» басылмасына милдеттүү түрдө шилтеме келтирүү зарыл.

Басылманын мазмунуна тиешелүү суроолор менен төмөнкү дарекке кайрылууга болот:

Бишкек шаары, Чүй проспекти, 168.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы

Финансылык туруктуулукка мониторинг жүргүзүү бөлүмү

телефону: (+996 312) 66-90-46

факс: (+996 312) 61-07-30

электрондук почта: mabdyrahmanov@nbkr.kg

Басылма жылына эки жолу кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгат.

Бул басылмада колдонулуучу эсепке алуу методикасынын жана мурдагы маалыматтардын өзгөрүшү мүмкүн болгондуктан, мурда жарыяланган маалыматтарга оңдоолор киргизилиши мүмкүн, ушуга ылайык, басылма 10 жыл “ачык” болуп саналат.

Сандардын тегеректелишинен улам, суммалоодо акыркы катарда дал келбөөчүлүктөр келип чыгышы мүмкүн.

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	5
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА ФИНАНСЫЛЫК КОНЬЮНКТУРА	8
1.1. Макроэкономикалык шарттар жана тобокелдиктер	8
1.2. Финансы секторунун түзүмү.....	15
1.3. Финансы рынокторунун абалы.....	17
1.4. Кыймылсыз мүлк рыногу	20
II. БАНК СЕКТОРУ	26
2.1. Негизги тенденциялар	26
2.2. Банк секторунда орун алган тобокелдиктер.....	30
2.2.1. <i>Кредиттик тобокелдик</i>	30
2.2.2. <i>Ликвиддүүлүк тобокелдиги</i>	35
2.2.3. <i>Концентрациялануу тобокелдиги</i>	37
2.2.4. <i>Валюта тобокелдиги</i>	38
2.2.5. <i>Пайыздык тобокелдик</i>	40
2.2.6. <i>“Дуушарлануу” тобокелдиги</i>	41
2.2.7. <i>Өлкөлүк тобокелдик</i>	42
2.3. Банк секторуна “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү	44
2.3.1. <i>Кредиттик тобокелдикке “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү</i>	44
2.3.2. <i>Ликвиддүүлүк тобокелдигине “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү</i>	45
2.3.3. <i>Рыноктук тобокелдикти “кайтарым” стресс-тестирлөө</i>	45
III. БАНК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ УЮМДАРЫ	47
3.1. Негизги тенденциялар	47
3.2. Банк эмес финансы-кредит уюмдарынын тобокелдиктери	50
3.3. БФКУ системасын стресс-тестирлөө	54
IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАЛАРЫ	56
V. ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН ИШИН ЖӨНГӨ САЛУУНУ ӨРКҮНДӨТҮҮ	59
ГЛОССАРИЙ	62
КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ	64

КИРИШҮҮ

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы 2012-жылдан бери республиканын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчетту жарыялап келет. Республиканын финансы системасынын туруктуулугуна жалпы баа берүү менен коомчулукту тааныштыруу, мына ушул отчеттун негизги максаты болуп саналат.

Финансылык туруктуулук дегенден улам, финансылык тең салмаксыздык жана таасирлердин орун алышы шартында финансылык ортомчулук милдетин аткарууга өбөлгө түзгөн финансы уюмдарынын, финансы рынокторунун жана төлөм системаларынын жөнгө салынган жана үзгүлтүксүз ишин түшүнүү зарыл.

Жүргүзүлгөн мониторингдин жана финансылык туруктуулукка талдап-иликтөөлөрдүн натыйжалары, акча-кредит саясатынын негизги багыттарын иштеп чыгууда жана банк ишин жөнгө салууда, ошондой эле Кыргыз Республикасынын финансы-кредит уюмдарын өнүктүрүү стратегияларын иштеп чыгууда эске алынат. Кыргыз Республикасынын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчет, финансылык туруктуулук маселелерине кызыккан жактар жана финансы рыногунун катышуучулары үчүн каралган.

КЫСТЫРМАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

1-кыстырма.	Турак жайдын жеткиликтүүлүк индекси	24
2-кыстырма.	Кыймылсыз мүлк рыногунда баанын өзгөрүүсүнүн банк секторуна тийгизген таасирин стресс-тесттен өткөрүү.....	25
3-кыстырма.	Коммерциялык банктардын кардарларын кредиттөө боюнча иликтөөлөрдүн жыйынтыктары.....	32
4-кыстырма.	Коммерциялык банктардын ири кардарларына жүргүзүлгөн иликтөөнүн жыйынтыктары.....	33
5-кыстырма.	Кредиттик жана валюта тобокелдиктери.....	39
6-кыстырма.	Концентрациялануу индексинин негизинде БФКУ системасынын ишине баа берүү.....	52

НЕГИЗГИ КОРУТУНДУЛАР

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча макропруденциалдык талдап-иликтөөлөрдүн жана финансылык болжолдоолордун моделин түзүү жыйынтыктары Кыргыз Республикасынын финансы секторунун туруктуулугун жеткиликтүү деңгээлде экендигин көрсөтүп турат.

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгында Кыргыз Республикасында экономикалык жигердүүлүктүн өсүшү белгиленген. Сатып өткөрүү рынокторунун начар диверсификацияланышынан жана соода боюнча негизги өнөктөш өлкөлөрдүн тышкы чөйрө менен жогорку деңгээлде интеграцияланышынан улам орун алган макроэкономикалык тобокелдиктер сакталууда. Мамлекеттик бюджет профицит менен аткарылган, бирок жылдын акырына чейин тартыштык көрсөткүчүнүн бюджетте бекитилген өлчөмүнүн өсүшү мүмкүн. Кредит портфелинин өсүшү менен бирге анын сапатынын бир аз начарлагандыгы жана потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын орун жабууга камдын өсүшү байкалууда. Кыргыз Республикасынын банк секторунун рентабелдүүлүгү бир аз төмөндөгөн, бирок көрсөткүчтөрдүн мааниси алгылыктуу динамиканы сактап турат.

Кыргыз Республикасынын банк сектору макроэкономикалык таасирлерге туруктуу. Эконометрикалык моделди түзүүнүн, финансылык болжолдоонун моделин түзүүнүн жана кайтарым стресс-тестирлөөнүн натыйжалары мурдагыдай эле 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансылык туруктуулук запастарынын бар экендигин жана белгилүү бир макроэкономикалык таасирлерге туруштук берүүгө жөндөмдүүлүгүн чагылдырып турат.

Глобалдык экономикалык өсүш мындан ары басандаган, дүйнөлүк товардык-чийки зат рынокторунда волатилдүүлүк жогору болгон жана Кыргыз Республикасынын соода боюнча негизги өнөктөш өлкөлөрүндө макроэкономикалык чөйрө начарлаган учурда айрым коммерциялык банктардын валюталык жана өлкөлүк тобокелдикке, ошондой эле кардарлардын же контрагенттердин финансылык абалынын начарлоосунан улам концентрациялануу тобокелдигине дуушарлануу ыктымалдыгы күчөйт. Бирок бул тобокелдиктердин маанилери азырынча банк тутумунун туруктуулугуна коркунуч келтирбейт.

Төлөм системасында системалуу мааниге ээ тобокелдиктер байкалбайт. Кароого алынып жаткан мезгилдин жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын төлөм системасында тобокелдиктердин жогорку деңгээли катталган, бул чекене төлөмдөр системаларынын эки операторундагы операциялык тобокелдиктерге жана алардын эсептерине арест коюлушуна байланыштуу болгон. Бул төлөм системаларында орун алган тобокелдиктер төлөм системасы сыяктуу эле, бүтүндөй финансы сектору үчүн да системалуу тобокелдиктин орун алышын шарттаган эмес. Улуттук банк тарабынан чекене төлөмдөр системаларында финансылык тобокелдиктерди минималдаштыруу, ошондой эле чекене төлөмдөр системаларынын жана төлөм уюмдарынын операторлоруна карата талаптар боюнча колдонуудагы ченемдик укуктук актыларды кайра карап чыгуу боюнча чаралар көрүлгөн.

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА ФИНАНСЫЛЫК КОНЬЮНКТУРА

1.1. Макроэкономикалык шарттар жана тобокелдиктер

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгы азык-түлүк, товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр рыногунда сунуштун жеткиликтүү деңгээлде болушуна, ошондой эле дүйнөлүк азык-түлүк рыногундагы алгылыктуу конъюнктурага байланыштуу нөлгө жакын инфляция менен мүнөздөлгөн.

Жылдын биринчи жарым жылдыгында Кыргыз Республикасында экономикалык жигердүүлүктүн алгылыктуу динамикасы байкалган. Сатып өткөрүү рынокторунун начар диверсификацияланышынан жана соода боюнча негизги өнөктөш өлкөлөрдүн тышкы чөйрө менен жогорку деңгээлде интеграцияланышынан улам орун алган макроэкономикалык тобокелдиктер сакталууда.

Бюджеттик кирешелердин отчеттук мезгилдин жыйынтыгындагы чыгашаларга салыштырганда озгон арымда өсүшү, бюджеттин профицит менен аткарылышын шарттаган, бирок жылдын акырына чейин бюджетте бекитилген тартыштык көрсөткүчүн көбөйтүү мүмкүнчүлүгү менен салык-бюджет саясатынын багытынын кеңейүүсү күтүлүүдө.

Тышкы шарттар

Соода боюнча өнөктөш өлкөлөрдүн макроэкономикалык индикаторлорунун түзүлүшү саясий-экономикалык дисбаланс шарттарында уланууда, ал эми дүйнөлүк азык-түлүк жана энергия продукциялары рынокторунда баанын өзгөрүлмөлүүлүгү бүтүндөй ишкер жигердүүлүк үчүн негизги тобокелдик бойдон калууда.

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгында инвестициялык, ички жана тышкы суроо-талаптын жогору болушу алкагында Казакстанда экономиканын өсүшү байкалган, ал жарым жылдыктын жыйынтыгы боюнча 4,1 пайызды түзгөн. Экономиканын өсүшүнө мунайга баа конъюнктурасынын салыштырмалуу жогору болушунда чийки зат товарларын өндүрүүнүн өсүшү, социалдык колдоонун бюджеттик программалары, ошондой эле кыска мөөнөттүү керектөө насыяларынын көбөйүүсү негизги таасирин тийгизген. Экономикада жагдайдын жакшыруусу жана инфляциялык күтүүлөрдүн төмөндөшү алкагында базалык чен Казакстанда жыл башындагы 9,25 пайыздан 2019-жылдын апрель айында 9,00 пайызга чейин төмөндөгөн.

Кытай экономикасынын өсүш арымы кароого алынып жаткан жылдын жыйынтыгы боюнча 2018-жылдын тиешелүү мезгилиндеги 6,8 пайыздан төмөндөө менен 6,3 пайызга чейин басаңдаган, бул негизинен, жарым жылдан ашык мезгилден бери уланып келе жаткан АКШ менен соода боюнча пикир келишпестиктерден улам болгон. Кытай экономикасынын жогорулашына өкмөттүн демилге берүүчү чаралары жана керектөөнүн туруктуу өсүшү олуттуу таасирин тийгизген. Ошол эле учурда АКШ менен соода боюнча пикир келишпестиктердин, жалпы карыздын жогорку деңгээлде болушунун жана өлкөнүн ишке жөндөмдүү калкынын санынын кыскарышынын алкагында Кытай экономикасында тобокелдиктер жана аныксыздыктар сакталууда.

Отчеттук мезгилде Россияда экономикалык өсүш динамикасынын солгундашы байкалган. Россиянын экономикалык өсүшүнүн жыл башынан тартып солгундашы, негизинен, бир катар убактылуу факторлордун (ишкер жигердүүлүк менен керектөө суроо-талабынын төмөндөшү жана федералдык бюджеттин инвестициялык чыгашаларынын кыскарышы менен КНСтин жогорулашы, АКШ менен Кытайдын ортосунда соода боюнча пикир келишпестиктердин күч алышынын терс таасирлери) таасирине байланыштуу болгон.

Кароого алынып жаткан мезгилдин акырына карата инфляциянын туруктуу басандоо тенденциясынын түптөлүшү жана проинфляциялык тобокелдиктердин төмөндөөсү Россия Банкынын негизги ченди 0,25 п.п., 7,50 пайызга чейин төмөндөтүүсүнө өбөлгө түзгөн. Өнүккөн өлкөлөрдө акча-кредиттик шарттар риторикасынын жеңилдетилиши алкагында Россиянын валюта жана фондулук рынокторунда жагдай туруктуу болгон. Экономиканын өсүш арымынын тездеши өлкөнүн улуттук долбоорлорунун натыйжалуу ишке ашырылышына жана Россия Банкынын негизги ченди төмөндөтүүсүнөн натыйжага жараша күтүлөт. 2019-2021-жылдарда Россия экономикасы үчүн белгисиздик жагдайларынын негизги факторлорунун бири болуп, дүйнөлүк экономиканын басандашы жана геосаясий факторлор саналган.

Ички шарттар

Ички дүң өнүм

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин алдын ала маалыматтары боюнча 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгында өлкө экономикасынын өсүшү 6,4 пайыз деңгээлинде (2018-жылдын январь-июнь айларында – 0,3 пайыз деңгээлинде) түптөлгөн. Экономиканын олуттуу өсүшү, негизинен, “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканаларында өндүрүш көлөмүнүн көбөйүүсү (өсүш 51,6 пайыз) менен шартталган. “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканаларын эске албаганда ИДӨ өсүшү 2,1 пайызды (2018-жылдын январь-июнь айларында – 2,5 пайызды) түзгөн. ИДӨ дефлятору 1,8 пайыз өлчөмүндө терс түптөлгөн, бул 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы ушул көрсөткүчүнөн 7,8 пайыздык пунктта төмөн.

Тармактык бөлүштүрүүдө экономиканын өсүшүнө негизги алгылыктуу салымды өнөр жай (4,1 п.п.), соода (0,7 п.п.), курулуш (0,4 п.п.) жана айыл чарба (0,3 п.п.) секторлору кошушкан, мында маалымат жана байланыш чөйрөсүндө (-0,2 п.п.) терс салым белгиленген.

Өнөр жай өндүрүш көлөмүнүн өсүшү 2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 20,5 пайызга өсүшү негизги металлдарды өндүрүүнүн, металл кендерин, көмүрдү, иштетиле элек мунайды жана жаратылыш газын казып алуунун, ошондой эле текстиль өндүрүшүндө өндүрүш көлөмүнүн көбөйүүсү менен шартталган.

Айыл чарба өндүрүш көлөмүнүн 1,7 пайызга өсүшү (2018-жылдын январь-июнь айларында – 1,7 пайыз) мал чарба продукцияларын өндүрүүнүн көбөйүүсүнө (2,0 пайызга) шартталган.

Курулуштун дүң продукциясынын 5,9 пайызга өсүшү негизги капиталга инвестициялардын 5,5 пайызга көбөйүүсү менен шартталган. Ички булактардын эсебинен каржылануучу инвестициялардын көлөмү 4,5 пайызга төмөндөсө, тышкы булактардын эсебинен каржылануучу, тескерисинче, 40,0 пайызга өскөн. Негизги капиталга инвестициялардын көлөмүнүн өсүшү пайдалуу кендерди казып алуу, суу менен камсыз кылуу, калдыктарды тазалоо, иштеп чыгуу, дүң жана чекене соода, мейманканалардын жана тойканалардын иши, кыймылсыз мүлк менен операциялар, саламаттыкты сактоо жана калкты социалдык тейлөө, ошондой эле турак жай курулушу чөйрөлөрүнө тиешелүү объекттерди курууда белгиленген.

Кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүндө 1,4 пайызга өсүш негизинен соода көлөмүнүн (4,3 пайызга) жана транспорттук иштин (2,2 пайызга) көбөйүшү эсебинен камсыз болгон. Ошону менен бирге эле мобилдүү байланыш кызмат көрсөтүүлөрүн сунуштоодон алынган кирешелердин азаюусунан улам, байланыш кызмат көрсөтүүлөрүн керектөө деңгээлинин төмөндөөсүнө байланыштуу маалымат жана байланыш чөйрөсүндө өндүрүштүн кыскарышы (6,3 пайызга) сакталууда.

1.1.1-таблица. Иштин айрым бир түрлөрүнүн ИДӨгө салымы

	2018-ж. январь-июну			2019-ж. январь-июну		
	Салыштырма салмагы, пайыздар	Өсүш арымы, пайыздар	Өсүшкө салымы, пайыздык пункттар	Салыштырма салмагы, пайыздар	Өсүш арымы, пайыздар	Өсүшкө салымы, пайыздык пункттар
ИДӨ	100	0,3	0,3	100	6,4	6,4
Айыл чарба, токой чарбасы жана балык уулоочулук	8,0	1,7	0,1	8,4	1,7	0,1
Өнөр жайы	20,1	-3,8	-0,8	22,6	20,5	4,1
<i>Пайдалуу кендерди казып алуу</i>	0,9	3,1	0,03	0,8	31,0	0,3
<i>Иштетүү өндүрүшү (Кайра иштетүү өнөр жайы)</i>	16,1	-6,3	-1,0	18,9	24,2	3,9
<i>Электр энергиясы, газ, буу жана тазаланган аба менен камсыздоо (жабдуу)</i>	2,8	3,2	0,1	2,6	-3,1	-0,1
<i>Суу менен камсыздоо, тазалоо, калдыктарды иштетүүчү жана кайра пайдалануучу чийки затты алуу</i>	0,3	29,3	0,1	0,3	10,6	0,03
Курулуш	6,4	3,1	0,2	6,5	5,9	0,4
Көрсөтүлгөн кызматтар	48,5	1,5	0,7	47,3	1,4	0,7
<i>Дүң жана чекене соода; автоунааларды жана мотоциклдерди оңдоо</i>	15,7	4,3	0,7	15,6	4,3	0,7
<i>Транспорт иш чөйрөсү жана жүктөрдү сактоо</i>	4,3	4,7	0,2	4,2	2,2	0,1
<i>Маалымат жана байланыш</i>	3,6	-7,2	-0,3	3,3	-6,3	-0,2
<i>Баикалар</i>	24,9	0,5	0,1	24,1	0,5	0,1
Азык-түлүктөн таза (субсидияларды эсептен алып салуу менен) салыктар	17,0	0,3	0,04	15,2	6,4	1,1

Булагы: КР УСК

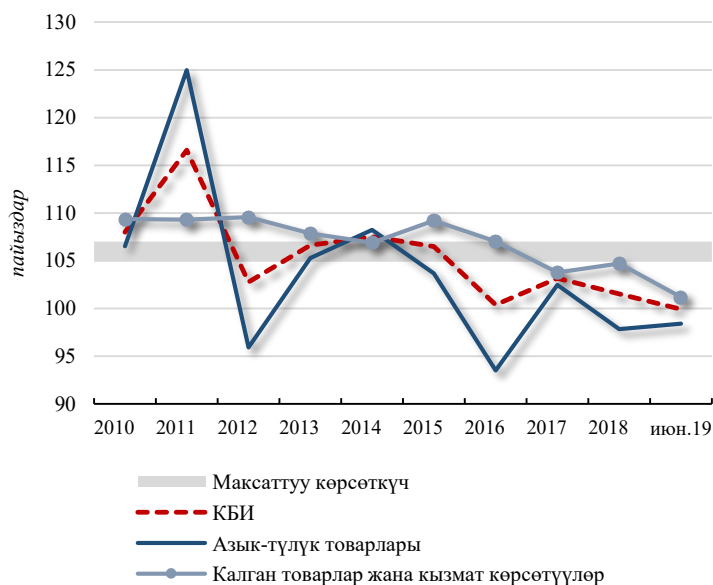
Инфляция

2019-жылдын биринчи жарымында Кыргыз Республикасында инфляция арымы нөлгө жакын чекте сакталып турган. Мындай динамиканын түптөлүшүнө, негизинен, жашылча-жемишке баанын төмөн болушу, КММга баанын туруктуу болушу жана товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн башка топторунун бир калыпта өсүшү себеп болгон. Мурдагыдай эле, 2019-жылдын башында тамекиге акциздик чендин пландык жогорулоосуна байланыштуу, бул топтун өсүшү жылдын бүтүндөй биринчи жарым жылдыгы ичинде сакталып турган. Инфляциялык жагдай 2018-жылы өлкөдө түшүмдүүлүк мол болгондуктан жана импорттук берүүлөрдөн улам, жалпысынан кооптонууну жараткан эмес, буга дүйнөлүк азык-түлүк рыногундагы жана соода боюнча өнөктөш өлкөлөрдөгү алгылыктуу жагдай таасирин тийгизген.

Жогоруда белгиленген өбөлгөлөр Улуттук банкка өлкөдө экономикалык жигердүүлүктү сактоого жана колдоого багытталган акча-кредит саясатын улантууга мүмкүнчүлүк берген.

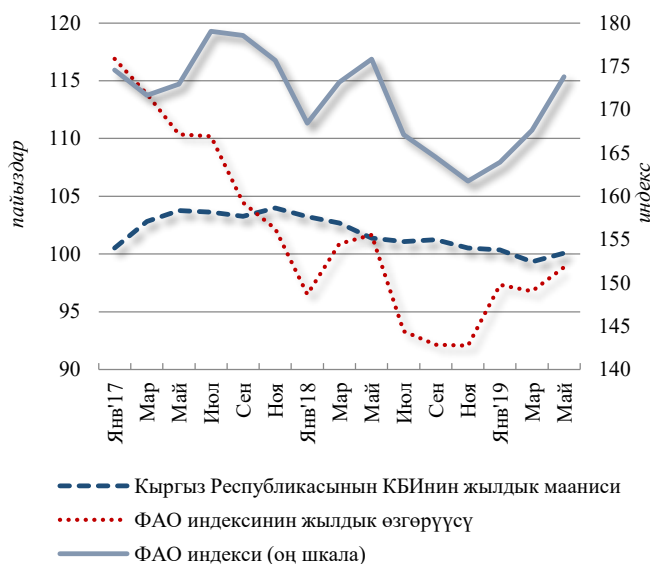
Рыноктук инфляция бүтүндөй мезгил ичинде төмөн бойдон калган жана 0,1 пайызды түзгөн. Азык-түлүктөн башка товардык топко жана негизги товардык позициялар боюнча акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөргө баа индекси кароого алынып жаткан мезгил ичинде жай арымда өскөн.

1.1.1-график. Кыргыз Республикасында КБИ (жыл башынан тартып өткөн жылдын тиешелүү мезгилине карата топтолмо)

Булагы: КР УСК

1.1.2-график. Кыргыз Республикасынын КБИ жана ФАО индексинин динамикасы

Булагы: КР УСК, www.fao.org

түшүмү тууралуу, эл аралык соода мамилелериндеги курч абал тууралуу жаңылыктар мурдагыдай эле, баанын түзүлүшүнө өзгөрүлмөлүүлүк киргизген.

Мындай өзгөрүлмөлүүлүк Кыргыз Республикасында баага анчалык деле таасирин тийгизген эмес.

2019-жылдын биринчи жарымында айкын түптөлгөн КБИ динамикасына көңүл буруу менен жылдын экинчи жарымында пландык түшүм жыйноого, натыйжада, өлкөнүн азык-түлүк менен камсыз болушуна тоскоолдук жараткан олуттуу тобокелдиктер күтүлбөйт деп белгилөөгө болот. Мында өлкөдөгү бул мезгилге мүнөздүү болбогон аба-ырайы шарттары эске алынбайт. Азык-түлүк товарларын кошпогондо, керектөө товарларына жана кызмат көрсөтүүлөргө баанын түзүлүшү салыштырмалуу туруктуу бойдон калууда жана Улуттук банктын 5-7 пайыз максаттуу көрсөткүчүнүн төмөнкү чегинде турат. Ошондуктан КБИнин максаттуу көрсөткүчтөрдөн четтөө тобокелдиги, эрежедегидей эле, аба-ырайы шарттарынын жана Кыргызстанга импорттук берүүлөрдүн шарттарынын таасирине дуушар болот.

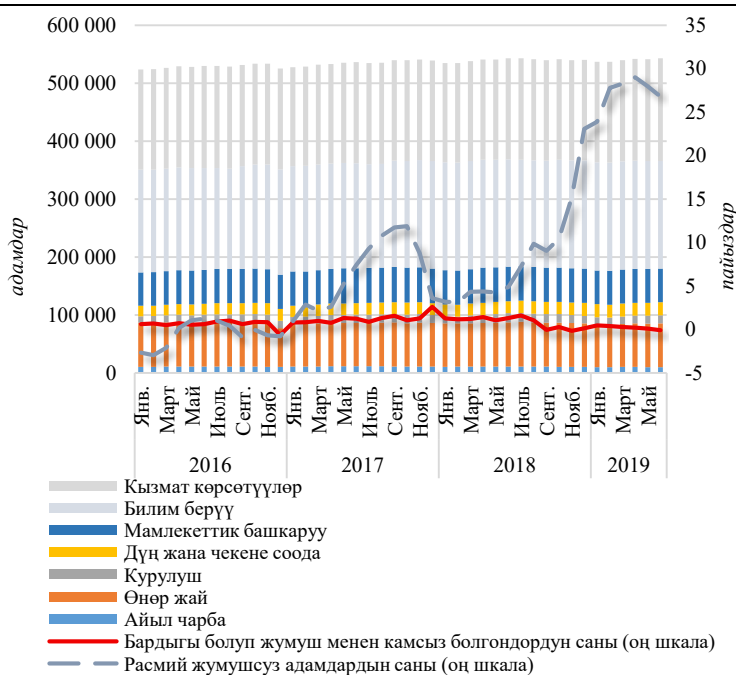
Дүйнөлүк азык-түлүк рынокторунда баанын өзгөрүшүнүн индикатору болуп саналган ФАО азык-түлүк индекси 2019-жылдын биринчи жарымында өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндеги мааниден жогору түптөлгөн. Топто буга дан эгиндерине баа негизги салымын кошкон.

Индекс кантка, өсүмдүк майына, этке жана сүт азыктарына баанын төмөн, ошондой эле буудайга жана жүгөрүгө баанын өзгөрүлмө болушунун таасиринен улам түптөлгөн.

Азык-түлүк запастары жана

Эмгек рыногу жана эмгек акы

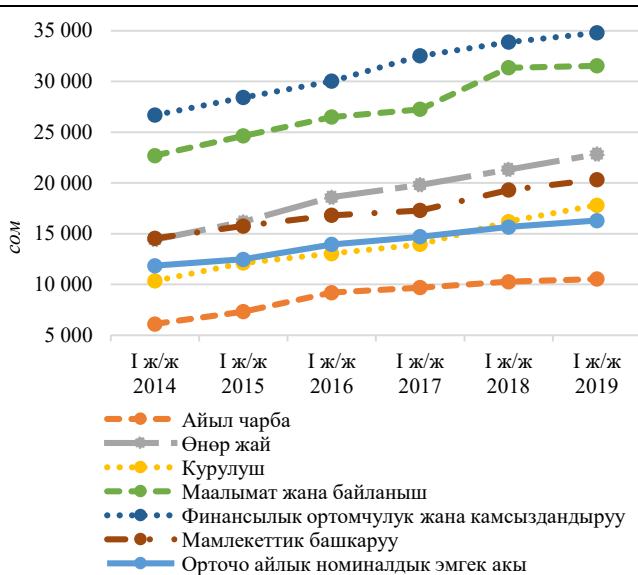
1.1.3-график. Расмий иштегендердин жана жумушсуздардын саны

Булагы: КР УСК

Эмгекке жөндөмдүү калктын жумуш менен камсыз болгон негизги секторлорунан болуп,¹ билим берүү (34,1 пайыз), кызмат көрсөтүүлөр (32,6 пайыз), өнөр жай (13,8 пайыз) жана мамлекеттик башкаруу (10,7 пайыз) сакталып калган. Акыркы үч жыл ичинде жумуш менен камсыз болгон калктын саны жалпысынан анчалык деле өзгөргөн жок деп белгилөөгө болот.

1.1.4-график. Ишканалардын жана уюмдардын кызматкерлеринин экономикалык иштин түрү боюнча ай ичиндеги орточо номиналдык эмгек акысы

Булагы: КР УСК

Кыргыз Республикасынын Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинин маалыматтары боюнча жумуш менен камсыз кылуу боюнча мамлекеттик органдарында жумуш табуу үчүн каттоодо турган жумушсуз калктын саны 2019-жылдын 1-июлуна карата 102,3 миң адамды түзгөн, бул өткөн жылдын тиешелүү күнүнө салыштырганда 18,1 пайызга көп. Кароого алынып жаткан мезгил ичинде катталган жумушсуздардын саны 82,6 миң адамды түзгөн, бул 2018-жылдын 1-июлуна салыштырганда 26,8 пайызга көп. Катталган жумушсуздук деңгээли экономикалык жигердүү калктын 3,3 пайызын түзөт.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде Кыргыз Республикасында эмгек акы боюнча туруктуу өсүш динамикасы байкалган. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча бир кызматкердин¹ ай ичиндеги орточо номиналдык эмгек акысы 16 020 сомду түзгөн жана өткөн жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 4,0 пайызга өскөн. Орточо эмгек акынын өсүш арымынын кыйла жогорулашы пайдалуу кендерди казып алуу

¹ Чакан ишканаларды эске албаганда

(12,0 пайыз), курулуш (8,9 пайыз) жана кесиптик, илимий жана техникалык иш (8,2 пайыз) чөйрөсүндө белгиленген. 2019-жылдын алты айы ичинде реалдуу эмгек акы 2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 4,3 пайызга (2018-жылдын январь-июнь айларында өсүш 4,0 пайызды түзгөн) өскөн.

Мамлекеттик бюджет

Кароого алынып жаткан мезгилдин жыйынтыгы боюнча мамлекеттик бюджетти аткаруу мүнөзү өзгөргөн: 0,3 млрд сом суммасында же ИДӨгө карата 0,1 пайыз профицит байкалган. Профициттин түптөлүшү бюджеттин жалпы чыгашаларынын өсүшүнө (1,6 пайызга) салыштырганда жалпы кирешелеринин (2018-жылдын тиешелүү мезгили ичиндеги көрсөткүчкө салыштырганда 2,6 пайызга) озгон арымда өсүшү менен шартталган.

Акыркы 10 жыл ичинде бюджеттин киреше бөлүгүнө талдап-иликтөөлөр көрсөткөндөй, биринчи жолу салык кирешелери төмөндөп (2018-жылдын тиешелүү мезгилиндеги көрсөткүчкө салыштырганда 1,9 пайызга), жалпы кирешелердин 70 пайызын түзгөн. Салыктык эмес кирешелер, тескерисинче, 10,6 пайызга көбөйүү менен жалпы кирешелердин өсүшүнө алгылыктуу салым кошкон. Бюджет чыгашаларынын басаңдашы капиталдык чыгашалардын кыскарышына байланыштуу болгон, мында, мурдагыдай эле, чыгаша бөлүгү социалдык тармакка багытталуусун сактап турган (социалдык секторго чыгашалар 40 пайызга жакынды түзгөн). Бюджеттин биринчи профицити 4,2 млрд сомду же ИДӨгө карата 1,8 пайызды түзгөн.

Байкоого алынып жаткан мезгилдин жыйынтыгы боюнча мамлекеттик карыз 310,8 млрд сомду же 4,5 млрд АКШ долларын түзгөн жана 2018-жылдын акырына салыштырганда 0,3 пайызга төмөндөгөн. Жалпы карыз түзүмүндө тышкы карыздын кыскаруусу жана ички карыздын өсүш тенденциясы байкалууда. Бюджет тартыштыгын ички каржылоонун негизги булагы болуп, мамлекеттик баалуу кагаздарды жайгаштыруудан тартылган каражаттар саналат. Ошентип, МБКлардын, көбүнчө узак мөөнөттүү МБКлардын чыгарылышын көбөйтүү жана финансы рыногун өнүктүрүү боюнча саясатты ишке ашыруу улантылууда.

1.1.2-таблица. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бюджетинин негизги параметрлери

	2018-ж. январь-июнь		2019-ж. январь-июнь	
	млрд сом	ИДӨгө карата %	млрд сом	ИДӨгө карата %
Жалпы кирешелер (финансылык эмес активдерди сатууну кошо алганда)	70,6	33,1	72,5	31,2
анын ичинде: операциялык иштен кирешелер	70,6	33,0	72,4	31,1
финансылык эмес активдерди сатуу	0,0	0,0	0,0	0,0
Жалпы чыгашалар (финансылык эмес активдерди сатып алууну кошо алганда)	71,0	33,2	72,1	31,0
анын ичинде: операциялык иштен чыгашалар	62,3	29,1	64,4	27,7
финансылык эмес активдерди сатып алуу	8,7	4,1	7,7	3,3
Тартыштык (-) / Профицит (+)	-0,4	-0,2	0,3	0,1
Баштапкы тартыштык (-) / профицит (+)	3,0	1,4	4,2	1,8
Бюджетти каржылоо	11,0	5,2	6,7	2,9
Тышкы каржылоо	-0,9	-0,4	-2,6	-1,1
Ички каржылоо	11,9	5,6	9,2	4,0

Булагы: КР ФМ

Макроэкономикалык тобокелдиктер

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча түптөлгөн экономикалык өсүш маалымат жана байланыш чөйрөсүн кошпогондо, экономиканын бардык негизги секторлорунун алгылыктуу салымы менен шартталган. Өнөр жай секторундагы жогорку көрсөткүчтөр “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканаларынын өндүрүш натыйжаларына негизделген. Экономикада жигердүүлүк көз карашында кыйла көрсөтмөлүү болуп саналган, “Кумтөрдү” эске албаганда ИДӨ өсүүгө ээ болгонун көрсөткөн, буга Улуттук банктын түрткү берүүчү акча-кредит саясаты жана акча которуулардын алгылыктуу агылып кирүүсү өбөлгө түзгөн. Мында Кыргыз Республикасынын экономикасында түзүмдүк көйгөйлөрдүн сакталып калгандыгына жана дүйнөлүк экономикада ар тараптуу жагдайлардын орун алышына байланыштуу макроэкономикалык тобокелдиктер сакталып калган.

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгын эске алганда, экинчи жарым жылдыкта инфляциянын орточо өсүшү күтүлүүдө. Мурда болжолдонгондой эле, инфляциянын тездеши жылдын акырында күтүлөт. Жалпысынан, инфляциянын күндөлүк динамикасында дүйнөлүк азык-түлүк рыногунун жана ички чөйрөнүн өнүгүүсүнүн азыркы шарттарында инфляциянын максаттуу көрсөткүчтөрдөн четтеген тобокелдиги жок.

1.2. Финансы секторунун түзүмү

Кыргыз Республикасынын финансы секторунун институционалдык түзүмүн коммерциялык банктар жана башка финансылык институттар түзөт.

1.2.1-таблица. Финансы секторунун институционалдык түзүмү
(финансылык институттардын саны)

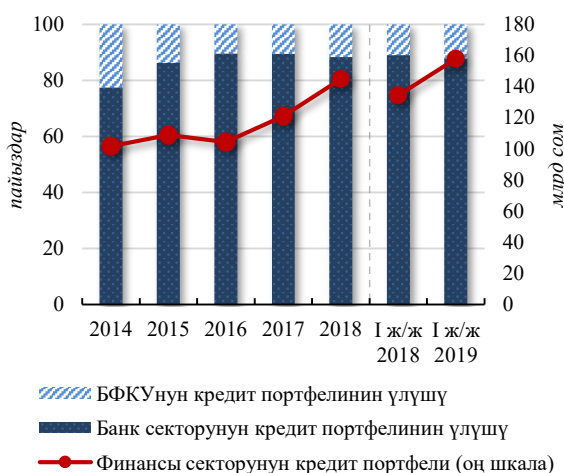
Финансы институттары	2015	2016	2017	2018	I ж/ж 2018	I ж/ж 2019
Коммерциялык банктар	24	25	25	25	25	25
Башка финансылык компаниялар, анын ичинде:	656	704	688	693	686	677
<i>Банктык эмес финансы-кредит уюмдары (БФКУ), анын ичинде:</i>	627	673	657	662	655	646
Микрофинансылык уюмдар, анын ичинде:	172	162	150	142	148	139
микрокредиттик компаниялар	109	103	96	95	98	92
микрокредиттик агенттиктер	57	53	47	39	42	39
микрофинансылык компаниялар	6	6	7	8	8	8
“КСКК” ААКсы	1	1	1	1	1	1
Кредиттик союздар	125	116	110	106	108	96
Алмашуу бюролору	329	394	396	413	398	410
<i>Камсыздандыруу компаниялары</i>	17	19	19	19	19	19
<i>Инвестициялык фонддор</i>	9	9	9	9	9	9
<i>Фондулук биржалар</i>	1	1	1	1	1	1
<i>Пенсиялык фонддор</i>	2	2	2	2	2	2

Булагы: КБ, БФКУ, КР УСК

Кароого алынып жаткан жарым жылдыктын акырында банктардын жана БФКУлардын активдери 252,4 млрд сомду же ИДӨгө карата 44,5 пайызды түзгөн.

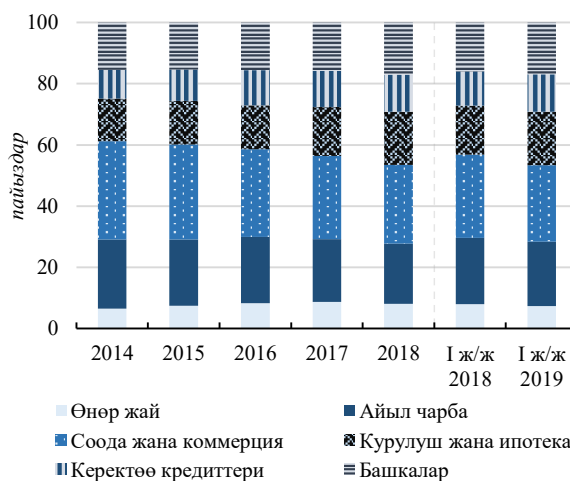
Банктардын жана БФКУлардын чогуу алгандагы кредит портфели отчеттук жылдын биринчи жарым жылдыгында 157,8 млрд сомду же ИДӨгө карата 27,8 пайызды түзгөн. Финансы секторунун кредит портфелинде банктардын кредиттеринин үлүшү 1,2 п.п. азайган жана отчеттук жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата 87,8 пайыз чегинде катталган (1.2.1-график).

1.2.1-график. Кредит портфелинин түзүмү

Булагы: КБ жана БФКУ

1.2.2-график. Финансы секторунун кредит портфелинин тармактык түзүмү

Булагы: КБ жана БФКУ

Финансы секторунун кредит портфелинин тармактык түзүмүндө мурдагыдай эле соода (банктар) жана айыл чарба (БФКУ) чөйрөлөрүндө кредиттердин жогорку денгээлде концентрацияланышы белгиленген. Финансы секторунун кредит портфелинин чогуу алгандагы үлүшү экономиканын көрсөтүлгөн тармактарында кароого алынып жаткан мезгилдин акырына карата кредиттердин жалпы көлөмүндө 46,0 пайызга жеткен жана 72,6 млрд сомду түзгөн (1.2.2-график).

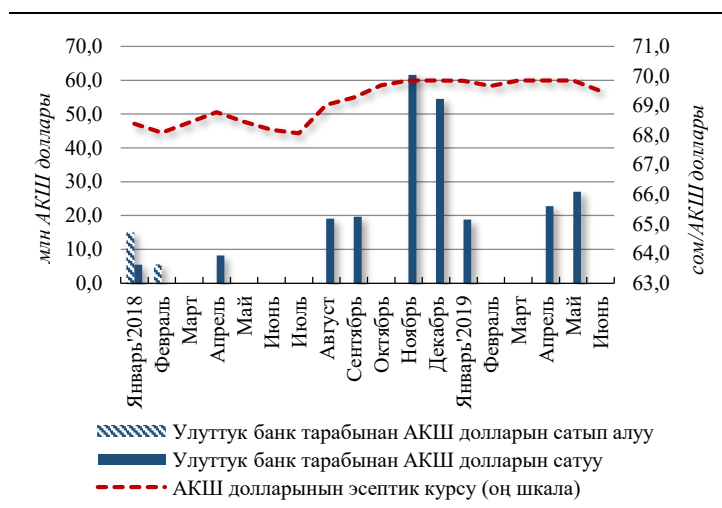
1.3. Финансы рынокторунун абалы

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде ички валюта рыногундагы жагдай салыштырмалуу туруктуу бойдон сакталган. Улуттук банк алмашуу курсунун кескин өзгөрүүлөрүн текшилөө максатында валюта интервенцияларын жүргүзгөн. Акча рыногунда бүтүмдөр көлөмү негизинен репо-операциялардын көлөмүнүн төмөндөөсү эсебинен 2018-жылдагы тиешелүү мезгилге салыштырганда бир аз төмөн түптөлгөн. Мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунда сунуштун көлөмү анын катышуучуларынын жигердүүлүгүнүн төмөндөөсү менен катар эле кыскарган. Отчеттук мезгил ичинде Улуттук банк ноталарды банк тутумунда ликвиддүүлүктү абсорбациялоочу инструмент катары колдонгон.

1.3.1. Валюта жана акча рынокторунун абалы

Валюта рыногу

1.3.1.1-график. АКШ доллары рыногунда Улуттук банктын интервенцияларынын динамикасы

Булагы: Улуттук банк

Отчеттук мезгилде ички валюта рыногундагы жагдай өнүккөн өлкөлөрдүн жеңилдетилген акча-кредиттик шарттарынын сакталып калышы жана өткөн жылдын экинчи жарымында алмашуу курстарынын олуттуу өзгөрүүсүнөн кийин глобалдык финансылык рыноктордо абалдын бир аз жакшыруусу алкагында салыштырмалуу туруктуу сакталып турган. Кароого алынып жаткан мезгил ичинде АКШ долларынын сомго карата алмашуу курсунун динамикасына негизинен сезондук факторлор жана тышкы конъюнктура таасирин тийгизген.

Алмашуу курсу тар диапазондо өзгөрүп турган: 2019-жылдын февраль айынын экинчи жарымында жана июнь айынын үчүнчү декадасында улуттук валютанын бир аз бекемделиши байкалган. Алсак, отчеттук мезгилдин акырына карата АКШ долларынын сомго карата эсептик курсу жыл башынан бери 0,5 пайызга төмөндөө менен 69,4928 сомду түзгөн.

Улуттук банк алмашуу курсунун олуттуу өзгөрүүсүнө жол бербөө үчүн отчеттук жылдын биринчи жарымында 68,6 млн АКШ доллары суммасында чет өлкө валютасын сатуу боюнча валюта интервенцияларын жүргүзгөн. Улуттук банк чет өлкө валютасын сатып алуу боюнча интервенцияларды отчеттук мезгил ичинде жүргүзгөн эмес.

Валюта рыногунун катышуучуларынын чет өлкө валюталарын сатып алуу жана сатуу боюнча операцияларынын жалпы көлөмү (резидент эместер менен операцияларды эске алганда) 2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 42,8 пайызга чейин, 443,6 млрд сом эквивалентине өскөн. Казак теңгесиндеги бүтүмдөрдү (-5,6 пайыз) эске албаганда, бардык валюталар боюнча операциялардын көлөмүнүн көбөйүүсү белгиленген.

Бүтүмдөр көбүнчө накталай сегментте жүргүзүлгөн, отчеттук мезгилде алардын үлүшү валюталык операциялардын жалпы көлөмүндө 94,0 пайызды түзгөн. Накталай валютаны сатып алуу жана сатуу боюнча бүтүмдөрдүн олуттуу көлөмү алмашуу бюролорунда (57,3 пайыз) түзүлгөн, ал эми алардын өсүш арымдары коммерциялык банктарга караганда байкалаарлык жогору болгон.

Валюта рыногунун нак эмес сегментинде бүтүмдөрдүн негизги бөлүгү АКШ долларында жана орус рублинде келишилген, булардын өсүшү коммерциялык банктардын операцияларынын санынын көбөйүшү менен шартталган.

Акча рыногу

Өлкөнүн акча рыногунун туруктуу иши уланган, бул финансылык ресурстардын натыйжалуу бөлүштүрүлүшүнө өбөлгө түзүп, карыз алуучулардын кыска мөөнөттүү мезгил ичинде ликвиддүү каражаттардан пайдалануусун камсыз кылган жана кредиторлорго өз акча каражаттарын инвестициялоо эсебинен пайда алуу мүмкүнчүлүгүн берген. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгында банктар аралык кредит рыногундагы жигердүүлүк салыштырмалуу жогору болгон, ал эми пайыздык чен 2018-жылдагыга караганда жогору түптөлгөн. Акча рыногундагы пайыздык чендер алардын капиталдар рыногунда түптөлүшү факторлорунун бири болуп саналат.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде банктар аралык кредит рыногунда бүтүмдөр көлөмү 21,4 млрд сомду түзөт, бул 2018-жылдагы тиешелүү мезгилге караганда 4,7 пайызга төмөн, бирок акыркы жылдардын башка жарым жылдыктарына салыштырганда жогорку көрсөткүч болуп саналат. Банктар аралык рыноктогу бүтүмдөр негизинен репо-операциялар боюнча түзүлгөн, алардын үлүшү банктар аралык кредиттердин жалпы көлөмүндө 98,4 пайызды ээлеген. Банктар аралык рынокто орточо алынган чен 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 2,57 пайыздан бир аз көбөйүү менен 2,64 пайызды түзгөн. Чендердин өзгөрүлмөлүүлүгү жалпысынан анча жогору болгон эмес жана 2018-жылдагыдай эле болгон. Орточо алынган мөөнөттөр 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 4,05 күндөн байкоого алынып жаткан мезгилде 3,27 күнгө чейин төмөндөгөн.

Репо-операциялардын көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндеги көрсөткүчкө салыштырганда бир аз төмөндөө менен 21,1 млрд сом деңгээлинде түптөлгөн. Репо-операциялар боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен 2,60 пайыздан 2,63 пайызга чейин жогорулаган. Байкоого алынып жаткан мезгилде 91,2 млн сом (+38,7 пайыз) жалпы көлөмдө улуттук валютада үч стандарттык бүтүм, чет өлкө валютасында – 244,1 млн сом жалпы көлөмүндө 10 стандарттык бүтүм ишке ашырылган (2018-жылы ишке ашырылган эмес).

Улуттук банк тарабынан банктардын кыска мөөнөттүү ликвиддүүлүгүн колдоо үчүн сунушталган “овернайт” кредиттеринин көлөмү 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгында 136,4 млн сомду түзгөн. Коммерциялык банктардын каражаттарын “овернайт” депозиттерине жайгаштыруу көлөмү 428,0 млрд сомду (2018-жылдын тиешелүү мезгилиндеги көрсөткүчкө салыштырганда – 13,0 пайыз) түзгөн.

1.3.2. Баалуу кагаздар рыногунун абалы

Республикалык бюджеттин тартыштыгын каржылоо, мамлекеттик карызды кайра каржылоо, ошондой эле мамлекеттик баалуу кагаздар рыногун өнүктүрүү максатында Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги отчеттук мезгилде 12 ай жана 2-, 3-, 5-, 7- жана 10 жылдык МКВларды жайгаштыруусун уланткан. Аукциондордо мамлекеттик баалуу кагаздарды (ГКВ жана ГКО) жалпы сунуштоо көлөмү 2018-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 15,9 пайызга төмөндөө менен 9,3 млрд сомду түзгөн. Ушуну менен катар эле мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунда катышуучулардын жигердүүлүгү баалуу кагаздардын бардык мөөнөттөрүнүн түрү боюнча суроо-талап көлөмүнүн 2018-жылдын биринчи жарымындагы 24,4 млрд сомдон отчеттук мезгилде 8,9 млрд сомго чейин олуттуу төмөндөөсү менен чогуу бир аз төмөндөгөн. Аукциондордун жыйынтыгы боюнча МКВ жана МКОлорду сатуу көлөмү кошумча жайгаштырууларды эске алуу менен 6,7 млрд сомду (-54,9 пайыз) түзгөн.

Түзүм боюнча МКОлорду сунуштоо көлөмү МКВларды сунуштоо көлөмүнөн олуттуу арткан. Отчеттук мезгилде аукциондордо МКВларды сунуштоо көлөмү 7 жылдык МКО сыяктуу эле 1,5 млрд сомду түзгөн, бирок аукциондордун жыйынтыгы боюнча сатуунун канааттандыруулык

суммасы сунушталган көлөмдөн 2,3 эсеге аз болгон. Отчеттук мезгилдин биринчи жарым жылдыгында кирешелүүлүктүн төмөндөө тенденциясынын байкалышы алкагында орточо салмактанып алынган чен 4,7 пайыз (-1,6 п.п.) деңгээлинде түптөлгөн. Ошондой эле МКВларга ээлик кылуучулардын портфелинин көлөмү жыл башындагы 42,2 пайыздан 2019-жылдын июнь айынын акырында 1,5 млрд сомго чейин кыскарган.

Аукциондордо МКОлорду сунуштоо көлөмү отчеттук мезгилде 7,8 млрд сомду (-12,4 пайызды) түзгөн. Мөөнөттүүлүгү боюнча МКО рыногунда 2 жана 5 жылдык баалуу кагаздар боюнча гана сунуштун көбөйүүсү байкалган. Ушуну менен бирге эле катышуучулардын көбүрөөк активдүүлүгү 5 жылдык МКО боюнча (суроо-талаптын жалпы көлөмүндө 33,7 пайыз), ал эми азыраак жигердүүлүк – 10 жылдык МКО боюнча (14,4 пайыз) белгиленген. Ошону менен бирге эле, 2018-жылдын тиешелүү мезгилинде 10 жылдык МКОго олуттуу суроо-талап байкалган.

Жыйынтыгында кошумча жайгаштырууларды эске алганда МКОну сатуу көлөмү 53,9 пайызга, 6,0 млрд сомго чейин кыскарган. МКО боюнча сунуштун суроо-талаптан артышынан улам жалпы орточо кирешелүүлүк 2,7 п.п. төмөндөө менен 9,7 пайызды түзгөн. Мында кароого алынып жаткан мезгилдин жыйынтыгы боюнча жүгүртүүдөгү МКО көлөмү² жыл башынан бери 9,9 пайызга өсүү менен 2019-жылдын июнь айынын акырында 41,4 млрд сомду түзгөн. Институционалдык инвесторлор, мурдагыдай эле, МКОлорго негизги ээлик кылуучулардан (55,7 пайыз) болушкан. Чет өлкө валютасында сунушталган МКО портфели жыл башынан бери өзгөргөн эмес (49,4 млн АКШ доллары).

Экинчилик рынокто мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунун катышуучулары МКОну жана МКВны сатып алуу/сатуу боюнча операцияларды жүргүзүшкөн эмес.

Отчеттук мезгилде Улуттук банк 7-, 14-, 28-, 91- жана 182-күндүк ноталарды жайгаштыруусун улантып, аларды банк тутумунун үстөк ликвиддүүлүгүн абсорбациялоонун активдүү инструменти катары колдонушкан жана акча-кредит саясатынын милдеттерине жараша алардын сунуштоо көлөмүн жөнгө салып турушкан. Улуттук банктын ноталарына суроо-талаптын жалпы көлөмү биринчи жарым жылдыкта 8,6 пайызга (70,7 млрд сомго) чейин кыскарган, бирок ошону менен бирге эле Улуттук банктын ноталарына суроо-талап сунуштоо көлөмүнөн ашкан. Алсак, Улуттук банк тарабынан сунушталган ноталардын көлөмү 2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 6,3 пайызга, 69,4 млрд сомго чейин кыскарган. Улуттук банктын ноталарын жайгаштыруу боюнча өткөрүлгөн аукциондордун жыйынтыгы боюнча бул активди сатуу көлөмү 61,2 млрд сомду (-3,1 пайыз) түзгөн, мында негизги үлүш 7 күндүк ноталарга туура келген. Улуттук банктын ноталарынын жалпы орточо алынган кирешелүүлүгү 7 күндүк баалуу кагаздар боюнча чендин өсүшү эсебинен 0,7 п.п көбөйүү менен 3,8 пайыз деңгээлинде түптөлгөн.

Улуттук банктын жүгүртүүдөгү ноталарынын портфелинин жалпы көлөмү отчеттук мезгилдин жыйынтыгы боюнча жыл башынан бери 18,9 пайызга, 6,5 млрд сомго чейин төмөндөгөн.

² Чет өлкө валютасындагы МКОлорду эске албаганда

1.4. Кыймылсыз мүлк рыногу

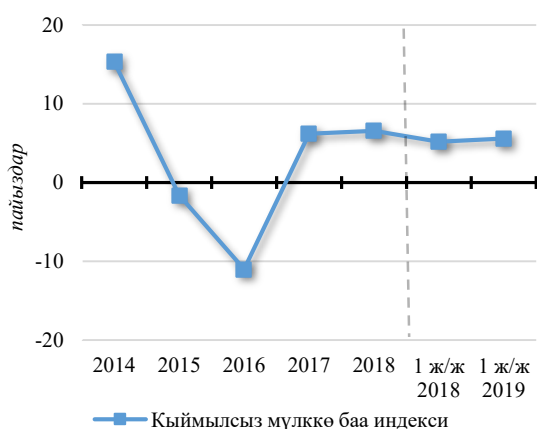
Кыргыз Республикасынын кыймылсыз мүлк рыногунда квартираларга жана жеке үйлөргө баанын жогорулашынан улам, кыймылсыз мүлккө баа индексинин өсүшү³ байкалган.

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча Кыргыз Республикасында турак жайга жеткиликтүүлүк деңгээли дээрлик өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндеги деңгээлде сакталып турган (индекс мааниси 6,3 жылдан 6,2 жылга чейин кыскарган).

Кыймылсыз мүлк рыногу боюнча финансы сектору үчүн тобокелдиктер орточо деңгээлде калууда, бул банктардын жалпы кредит портфелинде ипотекалык кредиттердин⁴ үлүшүнүн жогору болбошу менен шартталган.

Кароого алынып жаткан мезгилдин жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында турак жайга баа индексинин 5,2 пайыздан 5,6 пайызга чейин, ошондой эле базистик индекстин жеке турак үйлөргө (10,1 п.п.) жана квартираларга (2,7 п.п.) баанын 2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда жогорулашына байланыштуу 87,7 пайыздан 98,1 пайызга чейин өсүшү байкалган.

1.4.1-график. Турак жай кыймылсыз мүлк рыногунда баа индексинин өсүш арымы

Булагы: КР МКК

1.4.2-график. Турак жай кыймылсыз мүлк рыногунда базистик баа индексинин өсүш арымы⁵

Булагы: КР МКК, Улуттук банк

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча Бишкек шаарында 1 чарчы метр турак жайдын (батир) орточо баасы өткөн жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 2,8 пайызга (50,7 миң сомго) жага Ош шаарында – 2,3 пайызга (33,2 миң сомго) чейин жогорулаган. Ош шаарында жеке турак үйлөрдүн 1 чарчы метри үчүн орточо баа 43,9 пайызга, Бишкек шаарында – 1,0 пайызга өскөн.

³ Кыймылсыз мүлккө баа индексин аныктоодо Ласпейрес индекси ыкмасы колдонулган. Жалпы алганда Ласпейрес индекси төмөнкүчө аныкталат:

$$L = (\sum_{i=1}^K QoiPti / \sum_{i=1}^K QoiPoi) * 100,$$

мында

K = кыймылсыз мүлктүн түрлөрүнүн саны;
 Qoi = базистик мезгилде i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объекттеринин саны;
 Poi = базистик мезгилде i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объектисинин баасы;
 Pti = каралып жаткан мезгилде i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объектисинин баасы.

⁴ Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын шарттарында ипотекалык кредит деген түшүнүк, эрежедегидей эле, кыймылсыз мүлккө менчик укугун күрөөгө коюу менен берилген узак мөөнөттүү кредитти билдирет.

⁵ Базистик мезгил катары 2010-жыл алынган.

Отчеттук мезгил ичинде кыймылсыз мүлктү сатып алуу-сатуу боюнча бүтүмдөрдүн саны 27,6 пайызга көбөйүү менен 23 115 түзгөн. Батирлерди сатып алуу-сатуу боюнча бүтүмдөрдүн саны 2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 16,4 пайызга, үйлөрдү сатып алуу-сатуу – 45,4 пайызга көбөйүп, тиешелүүлүгүнө жараша 12 959 жана 10 156 бүтүмдү түзгөн.

1.4.3-график. Квартираларга баанын өзгөрүү динамикасы

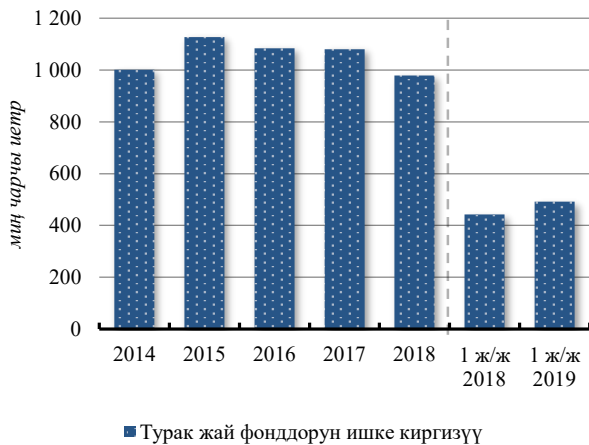
Булагы: КР МКК

1.4.4-график. Жеке турак үйлөргө баанын өзгөрүү динамикасы

Булагы: КР МКК, КР УСК, Улуттук банк

1.4.5-график. Турак жайды пайдаланууга берүү, курулушка жана ипотекага берилген кредиттер динамикасы⁷

Булагы: КР МКК, КР УСК, Улуттук банктын эсептөөлөрү

Турак жай фонддарын колдонууга киргизүүнүн көбөйүүсү байкалууда. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча турак жай фонддарын колдонууга киргизүү көрсөткүчүнүн көбөйүүсү 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда 11,2 пайыз чегинде калыптанган, бул негизинен Жалал-Абад, Ош жана Чүй областтарында жана Ош шаарында турак жай фонддарын пайдаланууга берүү көлөмүнүн көбөйүшү менен шартталган (1.4.1-таблица).

⁷ Мезгил ичиндеги маалыматтар.

1.4.1-таблица. Пайдаланууга берилген турак жай аянтынын географиялык түзүмү

	1 ж/ж 2018		1 ж/ж 2019	
	Берилүүчү жалпы аянттар, миң чарчы метр	Жалпы аянтынан салыштырма салмагы, %	Берилүүчү жалпы аянттар, миң чарчы метр	Жалпы аянтынан салыштырма салмагы, %
Бишкек шаары жана Чүй областы	496,8	46,0	343,9	35,1
Ош шаары жана Ош областы	228,2	21,1	242,9	24,8
КРнын башка областтары	355,5	32,9	391,8	40,0
Бардыгы болуп	1 080,5	100,0	978,6	100,0

Булагы: КР УСК

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата курулушка жана ипотекалык кредиттерди каржылоого берилген кредиттер көлөмүнүн 2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда көбөйүүсү байкалган. Отчеттук мезгил ичинде ипотекага берилген кредиттердин көлөмү 10,5 пайызга өскөн жана 2,8 млрд сомду түзгөн, мындай өсүш негизинен чет өлкө валютасында берилген кредиттердин эсебинен жүргөн. Курулушка берилген кредиттердин көлөмү, 1,7 пайызга бир аз өсүп, 3,3 млрд сом чегинде катталган. Улуттук валютада берилген кредиттердин көлөмүнүн көбөйүүсү, ал эми чет өлкө валютасында берилген кредиттер көлөмүнүн азаюусу байкалган.

1.4.6-график. Курулушка жана ипотекага берилген кредиттердин көлөмү⁸

Булагы: коммерциялык банктар, Улуттук банк

1.4.7-график. Коммерциялык банктардын кредит портфелинде курулушка жана ипотекага берилген кредиттердин чогуу алгандагы үлүшү⁹

Булагы: коммерциялык банктар, Улуттук банк

⁸ Мезгил ичиндеги маалыматтар

⁹ Мезгилдин акырына карата маалыматтар

1.4.8-график. Классификацияланган кредиттердин динамикасы

Кароого алынып жаткан мезгилдин жыйынтыгы боюнча турак үйлөрдү куруу жана пайдаланууга берүү негизинен калктын каражаттарынын эсебинен жүзөгө ашырылат (жалпы пайдаланууга берүүнүн 96,8 пайызы)¹⁰.

Отчеттук жылдын 30-июнуна карата коммерциялык банктардын жалпы кредит портфелинде курулушка жана ипотекага берилген кредиттердин үлүшү бир аз (2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 1,9 п.п.) көбөйгөн жана 18,7 пайызды (1.4.7-график) түзгөн.

Ипотекага жана курулушка классификацияланган кредиттердин чогуу алгандагы көлөмү 33,8 пайызга өскөн жана 1 972,1 млн сомду түзгөн, ушундан улам аталган тармактардагы проблемалуу кредиттердин чогуу алгандагы үлүшү отчеттук мезгил ичинде 1,7 п.п. көбөйгөн жана банк секторундагы проблемалуу кредиттердин жалпы көлөмүндө 18,4 пайызды түзгөн (1.4.8-график).

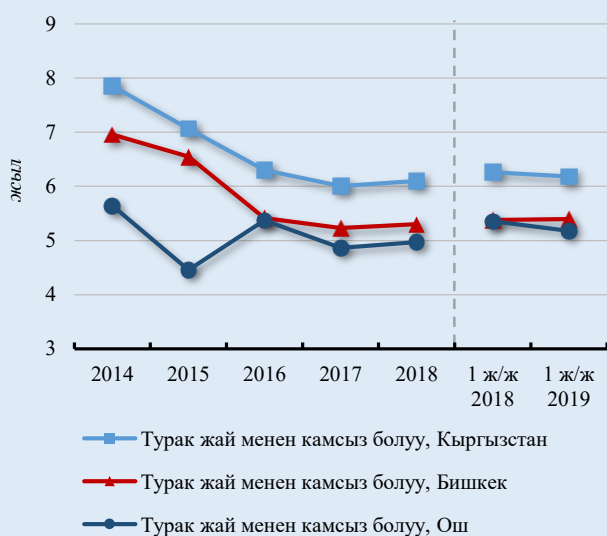
Ошону менен бирге эле ипотекага жана курулушка чет өлкө валютасында берилген кредиттердин көлөмү 25,8 пайызга өскөн жана 1 244,1 млн сомду түзгөн.

¹⁰ Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык абалы, 2019-жылдын январь-июнь айлары //Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети, – Бишкек, - 93-б.

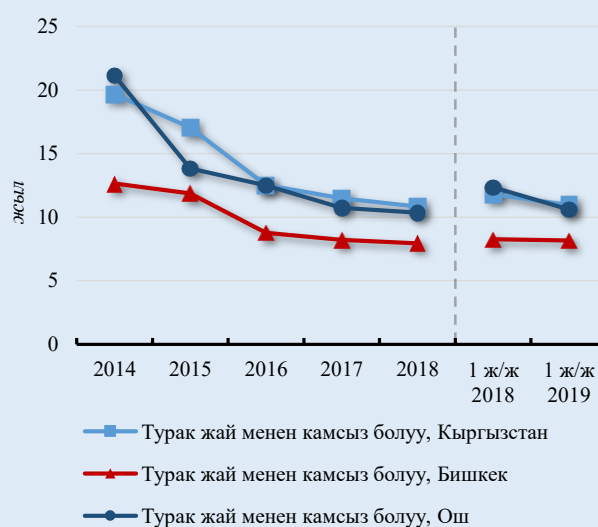
1-кыстырма. Турак жайдын жеткиликтүүлүк индекси

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча Кыргыз Республикасында турак жайга жеткиликтүүлүк деңгээли дээрлик өткөн жылдын деңгээлинде сакталып калган (индекс мааниси 6,3 жылдан 6,2 жылга чейин төмөндөгөн). Бул ай ичиндеги орточо номиналдуу эмгек акынын өсүш арымынын (4,0 пайызга өсүш) кыймылсыз мүлккө баанын өсүш арымынан бир аз озушу менен шартталган (2,7 пайызга өсүш) (1-график).

1-график. Минималдуу керектөө бюджетин эске албаганда, турак жайдын (квартира) жеткиликтүүлүк индекси

2-график. Минималдуу керектөө бюджетин эске алганда, турак жайдын (квартира) жеткиликтүүлүк индекси

Отчеттук жылдын биринчи жарымынын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында 54 чарчы метр аянттагы батирди сатып алуу үчүн эки адам киреше алып келген үй-бүлөнүн ай ичиндеги номиналдуу эмгек акысын башка бирдей шарттарда 6,2 жыл бою чогултуу зарыл болот.

Отчеттук мезгилдин жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында үч адамдан турган жана 14 217,2 сом өлчөмүндө минималдуу керектөө бюджетти туура келген (үй-бүлөнүн чогуу алгандагы кирешесинин 43,6 пайызы) үй-бүлөгө турак жай сатып алуу үчүн 11,0 жыл талап кылынмак (2-график).

2-кыстырма. Кыймылсыз мүлк рыногунда баанын өзгөрүүсүнүн банк секторуна тийгизген таасирин стресс-тесттен өткөрүү¹¹

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча банктардын кредит портфелинде күрөөлүк мүлк менен камсыздалган кредиттердин үлүшүнө кредиттердин жалпы санынын 32,6 пайызы туура келген. Күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлктүн көлөмү (күрөөлүк нарк боюнча) кредит портфелинин бүтүндөй күрөөлүк камсыздоосунун 67,5 пайызын түзгөн.

Банк сектору үчүн кредиттик тобокелдиктер күрөөгө коюлган мүлктүн наркынын кредит боюнча төлөөнүн калдыгынан төмөн болушуна жана карыз алуучунун кредитти төлөөдөн баш тартуусуна шартталган.

Стресс-тест өткөрүү ссудалардын орду жабылбагандыктан келип чыгышы мүмкүн болгон жоготууга сандык баа берүүгө, ошондой эле чабал банктарды (банктык топторду) аныктоого багытталган.

1-схема. Кыймылсыз мүлк рыногунда баанын өзгөрүүсүнүн банк секторунда кредиттик тобокелдик деңгээлине тийгизген таасирине жүргүзүлгөн стресс-тесттин жыйынтыктары

Сценарий	Банк секторунун потенциалдык жоготуулары	Ири банктардын потенциалдык жоготуулары	Капитал шайкештиги ченемин бузуу тобокелдиги
“Мурдатан калыптанган”* (кыймылсыз мүлккө баанын жыл ичинде 23% төмөндөшү)	----	----	5 банк
“Альтернативдүү” (кыймылсыз мүлккө 2 жыл ичинде баанын 40% төмөндөшү)	-1,1 млрд сом	----	7 банк
“Тере” (кыймылсыз мүлккө баанын жыл ичинде 50% төмөндөшү)	-18,4 млрд сом	-9,0 млрд сом	8 банк

* 2008-жыл жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында кыймылсыз мүлккө баа 23 пайызга төмөндөгөн.

Стресс-тестке кошумча кыймылсыз мүлккө баанын төмөндөөсүнүн чектүү деңгээли аныкталган, мындай жагдайда банктар чыгым тартууга дуушар болушат. Банк сектору кыймылсыз мүлккө баанын төмөндөөсүндө 39,4 пайыз, ири банктар – 40,8 пайыз потенциалдуу чыгым тарта баштайт. Банк сектору, ошондой эле ири банктар тарабынан капитал шайкештиги ченемин бузууга жол берүү тобокелдиги кыймылсыз мүлккө баанын тиешелүүлүгүнө жараша 53,3 пайызга жана 50,6 пайызга төмөндөшүнөн улам келип чыгат.

Стресс-тест боюнча эсептөөлөрдө банктар тарабынан күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлктү баалоо наркы эске алынган эмес, ал рыноктук наркынан 20 пайызга чейин төмөн болушу мүмкүн. Бул чектүү маанини эске алганда кыймылсыз мүлккө баа 20 пайызга жогорулашы ыктымал.

¹¹ Стресс-тест 2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча коммерциялык банктардан сурамжылоо аркылуу алынган маалыматтын негизинде өткөрүлгөн.

II. БАНК СЕКТОРУ

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгында банк секторунун активдер, милдеттенмелер, капитал, депозиттик база, кредит портфели жана финансылык ортомчулук көрсөткүчтөрү сыяктуу негизги көрсөткүчтөрү 2018-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырмалуу өсүшү байкалган.

Банк секторунун системалуу тобокелдиктери 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча орточо катары бааланууда. Банк секторунун капиталынын шайкештигинин жогорку деңгээлге ээ болушу финансылык ортомчулук деңгээлин, иш натыйжалуулугун андан ары жогорулатуу жана келечекте банк секторунун туруктуулугун камсыз кылуу потенциалына ээ экендигин тастыктап турат.

2.1. Негизги тенденциялар

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча¹² Кыргыз Республикасынын аймагында 25 коммерциялык банк (Пакистан Улуттук банкынын Бишкектеги филиалын кошо алганда) жана банктардын 319 филиалы, анын ичинде чет өлкө капиталы катышкан 17 банк, алардын ичинен 50 пайыздан ашык өлчөмдө чет өлкө капиталы катышкан 12 банк иш алып барган. Республиканын бардык банктык мекемелери ишинин түрү боюнча универсалдуу болуп саналат.

Активдер

Жалпысынан, отчеттук мезгилдин жыйынтыгы боюнча банк секторунун активдеринин көлөмүнүн өсүшү белгиленген. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча банк секторунун активдери 229,9 млрд сомду түзгөн, ал 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда 8,7 пайызга көбөйгөн (2.1.1-график).

2.1.1-график. Банк секторунун активдеринин динамикасы

Активдердин өсүшү негизинен төмөнкүлөрдүн көбөйүшүнүн эсебинен камсыздалган:

- кредит портфелинин 15,9 пайызга же 19,0 млрд сомго;

- нарк акчанын жана корреспонденттик эсептеринин 10,9 пайызга же 5,3 млрд сомго.

Активдердин түзүмүндө кредит портфелинин салыштырма салмагы 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда 3,9 пайыздык пунктка көбөйүү менен 60,4 пайызды түзгөн.

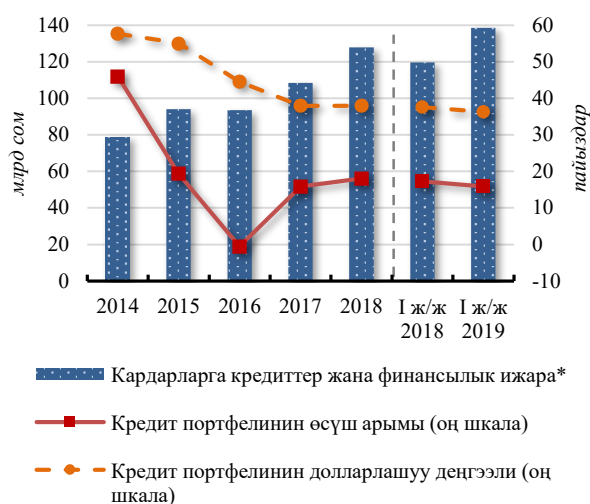
¹² Маалыматтар коммерциялык банктардын мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик отчетуна (ПРБО) ылайык келтирилген.

Кредит портфели

Банктардын кредит портфелинин 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгында өсүшү экономиканын бардык тармактары боюнча байкалган.

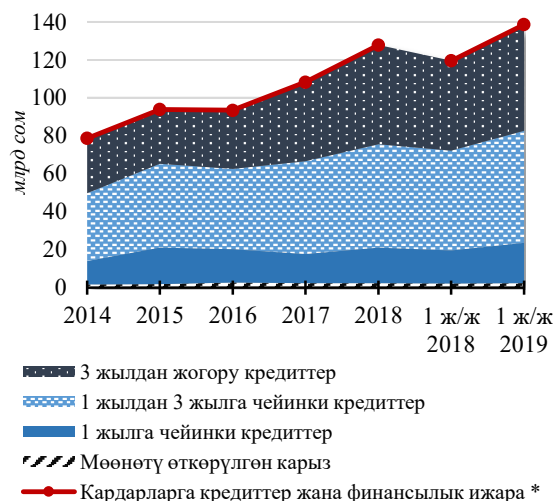
2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча банк секторунун кредит портфелинин долларлашуу деңгээли 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда 1,3 пайыздык пунктка азайып, 36,3 пайызды түзгөн (2.1.2-график).

2.1.2-график. Банк секторунун кредит портфелинин динамикасы

* ФКУга сунушталган кредиттерди жана атайын РППУну эске албаганда

2.1.3-график. Кредит портфелинин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмү

* ФКУга сунушталган кредиттерди жана атайын РППУну эске албаганда

Кредит портфелинин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмүндө негизги үлүш 1 жылдан 3 жылга чейинки берилүүчү орто мөөнөттүк кредиттерге – 42,6 пайыз же 59,0 млрд сом жана үч жылдан ашык мөөнөткө берилүүчү узак мөөнөттүү кредиттерге – 40,3 пайыз же 55,9 млрд сом туура келет (2.1.3-график).

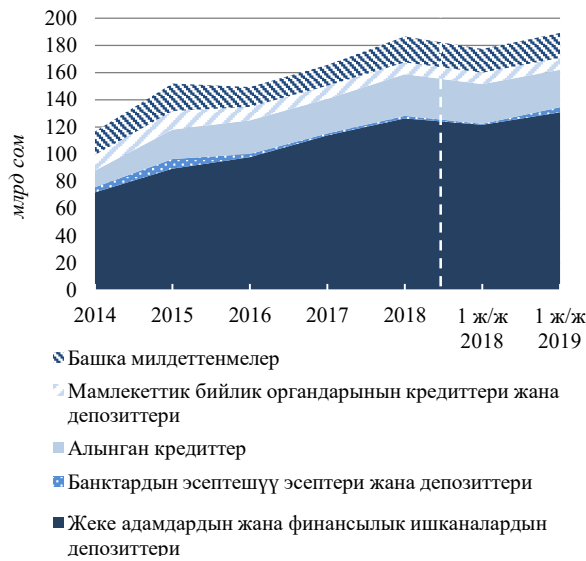
Милдеттенмелер

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын банк секторунун милдеттенмелери 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда 6,9 пайызга көбөйүү менен 189,8 млрд сомду түзгөн.

Жеке адамдардын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттери 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 7,6 пайызга көбөйүп, 130,9 млрд сомду түзгөн (2.1.4-график). Банктардын милдеттенмелер түзүмүндө жеке адамдардын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттеринин салыштырма салмагы 0,6 пайыздык пунктка көбөйүп, 69,2 пайызды түзгөн.

Тартылган каражаттардын жалпы көлөмүндө чет өлкө валютасындагы милдеттенмелеринин үлүшү 2,0 пайыздык пунктка азайып, 41,1 пайызды же 77,9 млрд сомду түзгөн (2.1.5-график).

2.1.4-график. Банктардын ресурстардын булактары боюнча милдеттенмелеринин түзүмү

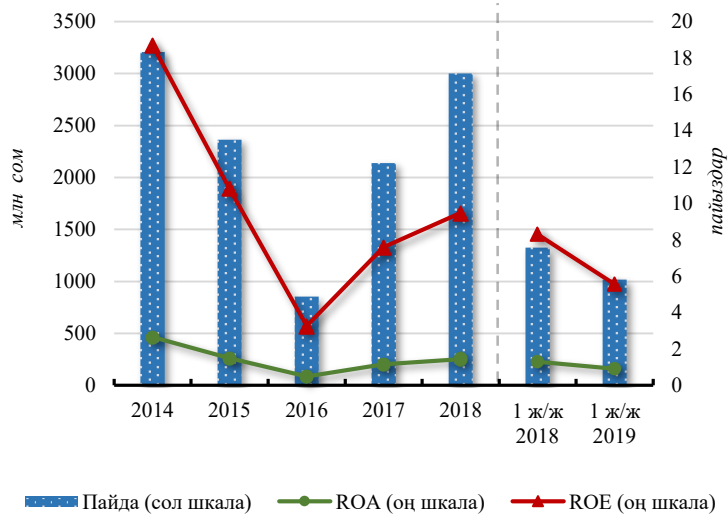

2.1.5-график. Банктардын чет өлкө валютасындагы милдеттенмелери

Финансылык натыйжалар

2.1.6-график. Банк секторунун рентабелдүүлүгүнүн көрсөткүчтөрү

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча рентабелдүүлүк көрсөткүчтөрүнүн 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда банк секторунун пайдасынын төмөндөшү менен шартталган начарлашы белгиленген:

- ROA 0,9 пайызды түзгөн;

- ROE 5,6 пайыз деңгээлинде түптөлгөн.

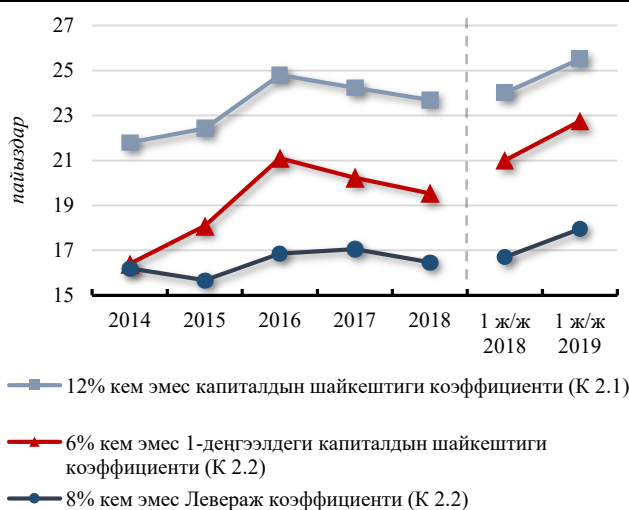
Банк секторунун таза пайдасы 23,3 пайызга азайган жана 1,0 млрд сомду түзгөн (2.1.6-график).

Капиталдын шайкештиги

Капиталдын шайкештик ченеминин минималдуу мааниси 12 пайыз деңгээлде белгиленген шартта, аталган көрсөткүч 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 25,5 пайыз деңгээлде түптөлгөн (2.1.7-график), ал 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда 1,5 пайыздык пунктка көбөйгөн.

Мында, калыптанган банк секторунун капиталынын шайкештигинин айкын деңгээли бүтүндөй алганда, 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча түптөлгөн банк

2.1.7-график. Капиталдын шайкештик коэффициенттеринин динамикасы

секторунун капиталынын шайкештигинин айкын деңгээли капитал шайкештигинин белгиленген ченеминин деңгээлин сактоо менен тобокелдиктүү жана кирешелүү активдер көлөмүн 2 эсеге жакын кошумча көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

Жогоруда белгиленгендер банк секторунун терс таасирлерге салыштырмалуу туруштук берүү мүмкүнчүлүгүнө, ошондой эле финансылык ортомчулук деңгээлинин жана келечекте банк секторунун натыйжалуу ишин жогорулатуу үчүн белгилүү бир потенциалга ээ экендигин тастыктайт.

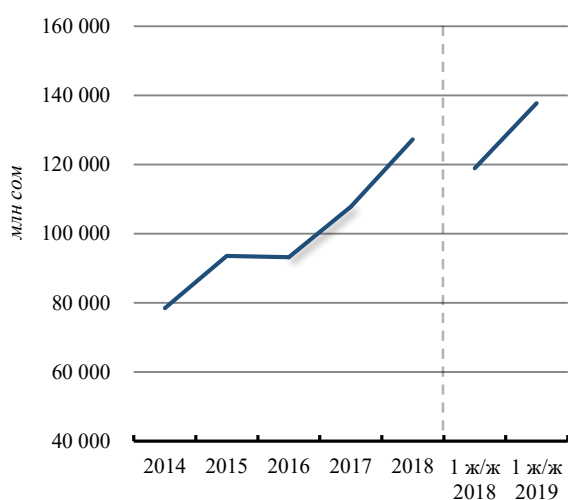
2.2. Банк секторунда орун алган тобокелдиктер

2.2.1. Кредиттик тобокелдик

Кредиттик тобокелдик банк ишин коштоп жүрүүчү негизги тобокелдиктердин бири болуп саналат.

Отчеттук мезгил ичинде банктардын кредит портфелинде классификацияланган кредиттердин үлүшү 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда 7,4 пайыздан 7,8 пайызга чейин көбөйгөн (2.2.2-график).

2.2.1-график. Кредит портфелинин динамикасы

2.2.2-график. Кредит портфелинин сапаты

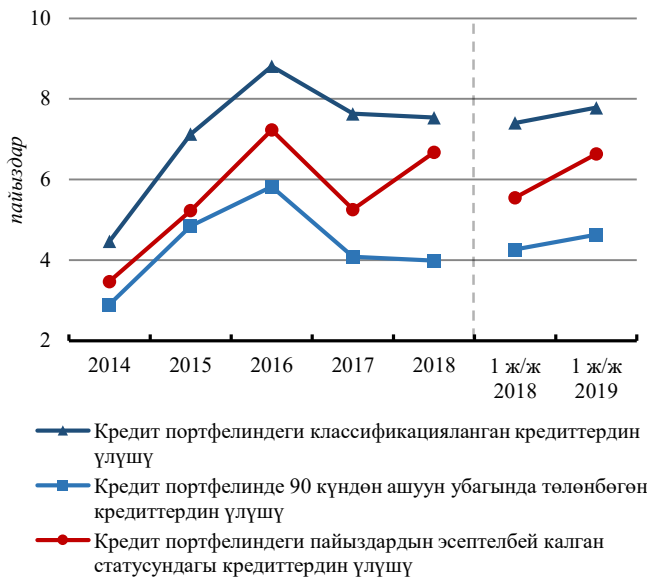

Коммерциялык банктардын кредит портфелинин сапатын баалоо үчүн кредиттерди классификациялоо системасы¹³ колдонулат, ал кредиттердин кайтарылбай калышынан потенциалдуу чыгымдардын мүмкүн болуучу деңгээлин аныктоо жана аларды тиешелүү камдарды түзүү аркылуу өз учурунда компенсациялоо мүмкүнчүлүгүн берет (2.2.3-график).

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча активдердин кайтарылбай калуу тобокелдигинин көрсөткүчү (атайын РППУнун жана кредит портфелинин катышы) 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда бир аз (0,2 пайыздык пунктка) көбөйгөн жана 4,3 пайыз деңгээлде турат.

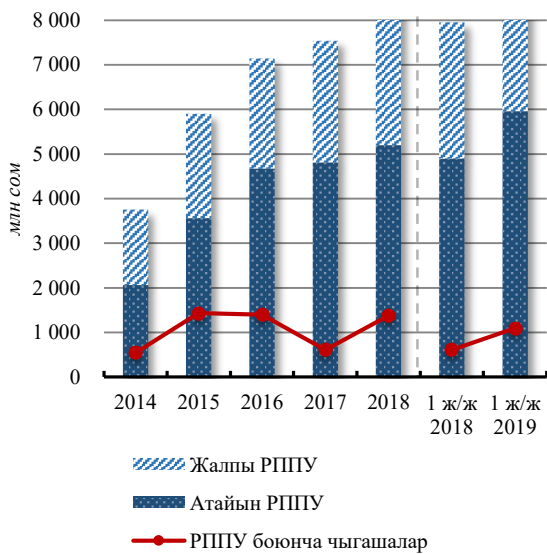
¹³ Кредит портфелин классификациялоодо кардардын банк алдындагы өз милдеттенмелерин аткаруудагы учурдагы мүмкүнчүлүктөрүнө жараша бардык кредиттерди алты категорияга бөлүү кабыл алынган (классификация начарлоо тартибинде келтирилген): нормалдуу, канааттандырарлык, байкоо алдындагы, субстандарттуу, шектүү жана жоготуулар. Акыркы үч категориядагы кредиттер берилген каражаттардын кайтарылып берилишинен алганда эң эле терс мүнөздөмөлөргө ээ катары “иштебеген” же “классификацияланган” кредиттерге киргизүү кабыл алынган. Кредиттердин көрсөтүлгөн алты категориясынын ар бирине банк ушул категорияга дал келген берилген кредиттердин суммасынан пайыз катары аныкталуучу камды түзүүгө милдеттүү.

2.2.3-график. Кредит портфелинин сапатынын көрсөткүчтөрү

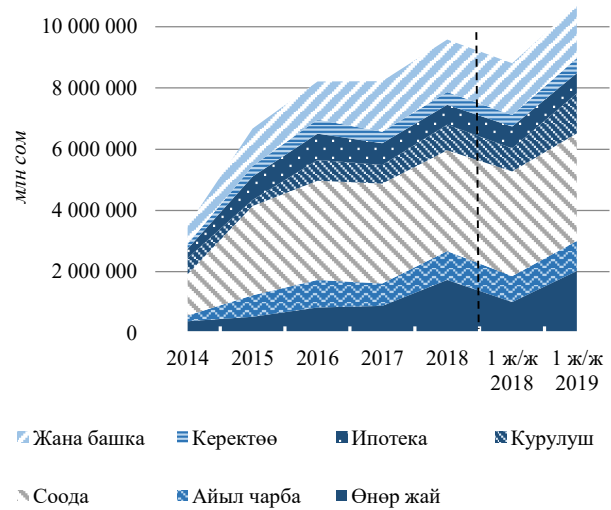

Коммерциялык банктар тарабынан түзүлгөн камдардын чогуу алгандагы көлөмү 2018-жылга салыштырганда 0,2 пайыздык пунктка көбөйгөн жана жалпы кредит портфелинин 6,9 пайызын түзгөн (2018-жылдын 30-июнуна карата аталган көрсөткүч 6,7 пайызды түзгөн). Мында, отчеттук мезгил ичинде атайын РППУнун үлүшү камдардын жалпы көлөмүнүн 62,9 пайызын түзгөн (2.2.4-график).

2.2.4-график. Жалпы жана атайын камдар

2.2.5-график. Экономиканын тармактары боюнча классификацияланган кредиттердин көлөмү

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата кредиттик тобокелдиктердин эң жогорку концентрацияланышы мурдагыдай эле, экономиканын соода тармагында байкалган (2.2.5-график).

3-кыстырма. Коммерциялык банктардын кардарларын кредиттөө боюнча иликтөөлөрдүн жыйынтыктары

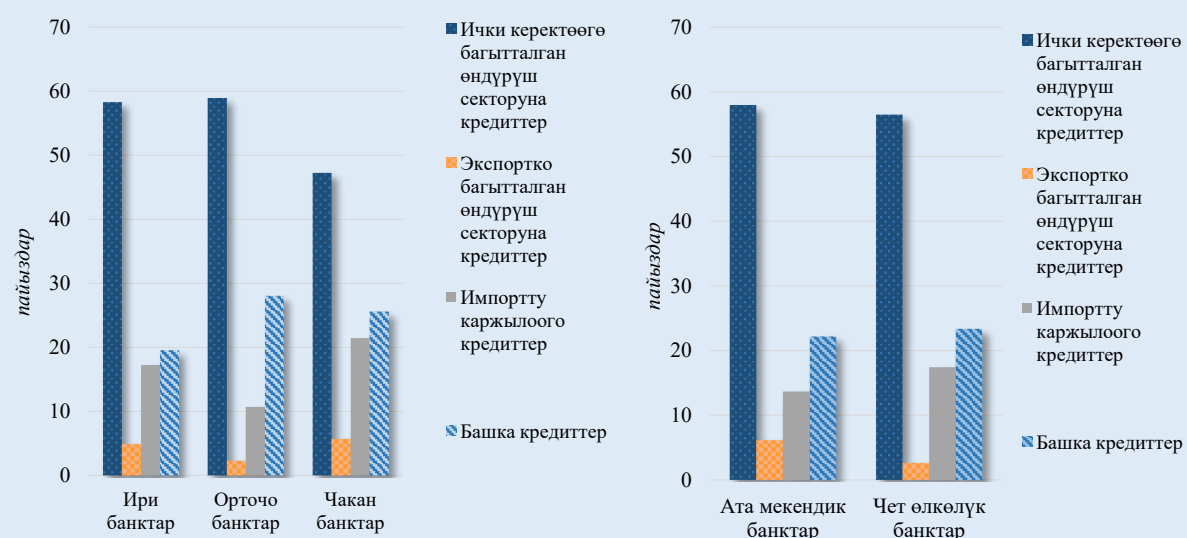
2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча берилген кредиттердин олуттуу бөлүгү (карыз алуучулардын кредиттеринин чогуу алгандагы көлөмүнүн 57,1 пайызы) мурдагыдай эле, экономиканын өндүрүш секторунда¹⁴ топтолгон, бул өлкөнүн ИДӨсүн түзүүдө банк секторунун катышып жаткандыгын тастыктайт, мында берилген кредиттердин 15,8 пайызы импортту каржылоого багытталган (1-график).

1-график. 2019-жылдын 30-июнуна карата кредиттердин тармактык түзүмү

Жергиликтүү банктардын кредит портфелинин 58,0 пайызы өндүрүш секторуна (ИДӨ) жана 13,7 пайызы – импортту каржылоого багытталган. Чет өлкө банктары да негизинен, экономиканын өндүрүш секторуна кредит берген (56,5 пайыз), ал эми импортту каржылоого багытталган кредиттердин үлүшү кароого алынып жаткан мезгил ичинде кредит портфелинин 17,4 пайызын түзгөн (2-график).

2-график. 2019-жылдын 30-июнуна карата банктардын топтору боюнча кредиттердин тармактык түзүмү

Булак: коммерциялык банк

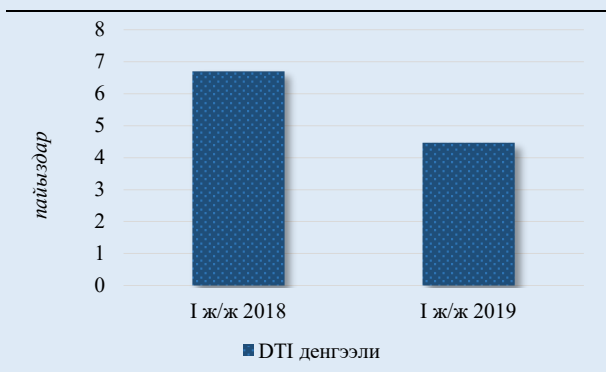
¹⁴ Өндүрүштүк сектор дегенден улам, товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү өндүрүүгө байланышкан банктардын кардарларынын иши (курулуш, байланыш жана ТТС кызмат көрсөтүүлөрү, транспорттук кызмат көрсөтүүлөр, кыймылсыз мүлктү ижарага алуу, мейманканалар, тойканалар ж.б.у.с.) түшүнүлөт.

4-кыстырма. Коммерциялык банктардын ири кардарларына жүргүзүлгөн иликтөөнүн жыйынтыктары

Карыз алуучулардын төлөөгө жөндөмдүүлүгү

Банктардын 15 ири кардарларынын DTI¹⁵ көрсөткүчү менен эсептелинген карыздык жүктөмүнүн деңгээли 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 4,5 пайызды түзгөн, бул 2018-жылдын ушул эле көрсөткүчүнөн 2,2 пайыздык пунктка аз.

1-график. Банктардын 15 ири карыз алуучулары боюнча DTI деңгээли

Банктардын топтору боюнча эң жогорку карыздык жүктөм **чакан банктардын** ири карыз алуучуларында (карыз алуучулардын негизги кирешесинин 5,2 пайыз) байкалган (1-таблица), ошол эле учурда карыздык жүктөмдүн эң төмөнкү деңгээли **ири банктардын** ири карыз алуучуларында байкалган.

1-таблица. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча банктардын 15 ири карыз алуучуларынын карыздык жүктөмү

	Банк сектору	Ири банктар	Орто банктар	Чакан банктар
Кредиттер боюнча карыз калдыгы, млрд сом	41	21,4	12,8	6,8
15 ири карыз алуучунун кредиттеринин банк секторунун кредит портфелинин жалпы көлөмүндө салыштырма салмагы, пайыздарда	29,7	26,8	30,6	42,1
Кредиттер боюнча карызды тейлөөгө чыгашалардын карыз алуучулардын чогуу алгандагы кирешесине карата катышы, пайыздарда	4,5	4,2	4,7	5,2

Булак: коммерциялык банктар, Улуттук банк

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде чет өлкө банктарында карыздык жүктөмдүн деңгээли жергиликтүү банктардагы карыздык жүктөмдүн деңгээлине караганда жогору болгон (2-таблица).

2-таблица. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча жергиликтүү жана чет өлкө банктарындагы карыздык жүктөм

	Жергиликтүү банктар	Чет өлкө банктары
Кредиттер боюнча карыз калдыгы, млрд сом	25,7	15,2
15 ири карыз алуучунун кредиттеринин банк секторунун кредит портфелинин жалпы көлөмүндө салыштырма салмагы, пайыздарда	33,6	24,9
Кредиттер боюнча карызды тейлөөгө чыгашалардын карыз алуучулардын чогуу алгандагы кирешесине карата катышы, пайыздарда	6,6	3,7

Булак: коммерциялык банк, Улуттук банк

¹⁵ DTI (debt-to-income) – карыз алуучулардын кредиттери боюнча төлөөлөрүнүн суммасынын (отчеттук мезгил ичиндеги негизги карыздын суммасын жана пайыздык төлөмдөрдү кошо алганда) кредит берүү учуруна карата билдирилген карыз алуучунун негизги жылдык кирешесине карата катышы.

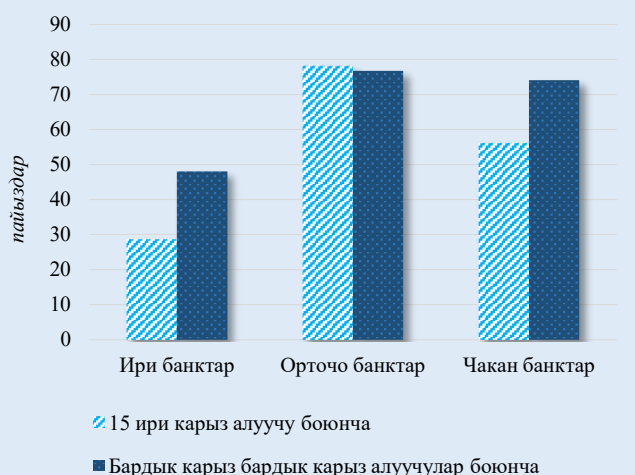
Карыз алуучулардын кредиттеринин камсыздалышы

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча банк сектору боюнча LTV¹⁶ айкын деңгээли 57,2 пайызды түзгөн. Күрөөлүк камсыздоонун түптөлгөн деңгээли кредиттик каражаттардын күрөөлүк мүлк менен камсыздалышынын салыштырмалуу жогорку деңгээлин көрсөтүп турат (2-график).

2-график. Ар бир коммерциялык банктын бардык карыз алуучулары жана 15 ири карыз алуучулары боюнча LTV деңгээли

3-график. 2019-жылдын 30-июнуна карата банктардын топтору боюнча бардык карыз алуучулар жана 15 ири карыз алуучулар боюнча LTV деңгээли

Мында, ири банктардын LTV мааниси чакан жана орто банктардан караганда жана бүтүндөй банк сектору боюнча мааниден төмөн (3-график).

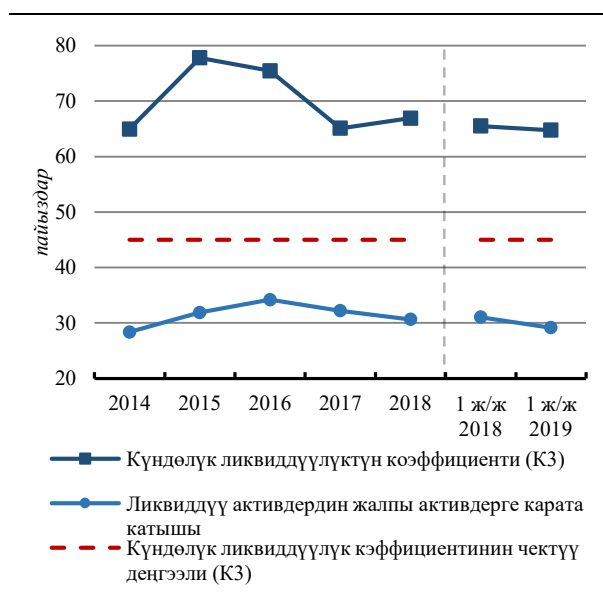
¹⁶ LTV (loan-to-value ratio) – берилген кредиттердин көлөмүнүн күрөөлүк камсыздоонун наркына карата катышы.

2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги

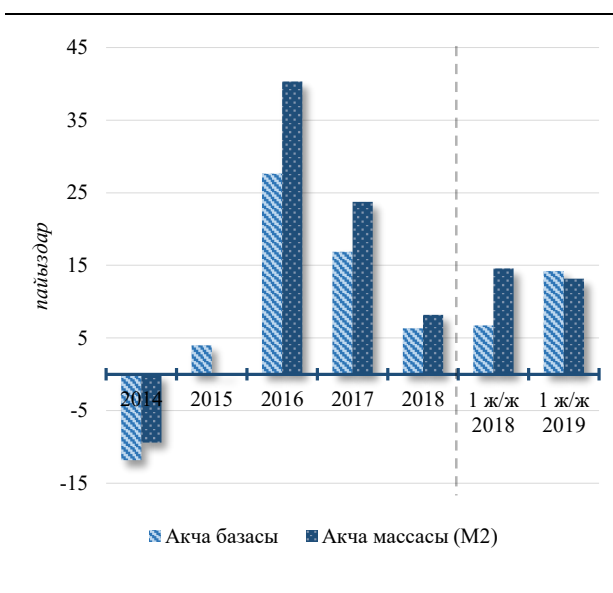
Калктын банк секторуна болгон ишеними банктар тарабынан өзүнүн милдеттенмелерин өз учурунда аткарууга көз каранды, бул алардагы жетиштүү деңгээлдеги ликвиддүүлүктүн болушун божомолдойт. Жөнгө салуу максаттарында ликвиддүүлүк тобокелдиги учурдагы ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеминин жардамы менен бааланат¹⁷.

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча учурдагы ликвиддүүлүк коэффициентинин 65,5 пайыздан (2018-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча) 64,8 пайызга чейин бир аз төмөндөшү белгиленген (2.2.15-график).

2.2.15-график. Банк секторунун ликвиддүүлүгүнүн көрсөткүчтөрү

2.2.16-график. Акча массасынын (M2) жана акча базасынын өсүш арымдары

Банк секторунун ликвиддүүлүк коэффициентинин азайышы учурдагы милдеттенмелердин өсүш арымдарынын ликвиддүү активдеринин өсүш арымдарынан артышы менен шартталган.

¹⁷ Күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченемин – банктын Улуттук банк тарабынан белгиленген ченемдерди аткаруу үчүн милдеттүү болгондордун бири (аталган көрсөткүчтү эсептөө үчүн өзүнө камтыган банктардын кассалардагы жана корреспонденттик эсептериндеги каражаттары) кыска мөөнөттүү милдеттенмелеринин кеминде 45 пайыз деңгээлде болууга тийиш.

2.2.1-таблица. Финансылык активдерди жана милдеттенмелерди төлөө мөөнөтү
2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча, млн сом

Аталышы	Төлөө мөөнөтү					Бардыгы болуп
	1 айга чейин	1-3 ай	3-6 ай	6-12 ай	12 айдан ашык	
Бардыгы болуп финансылык активдер, анын ичинде кардарларга кредиттер жана финансылык ижара	71 627	11 278	12 171	23 894	119 630	238 600
Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер, анын ичинде жеке адамдардын депозиттери жана юридикалык жактардын мөөнөттүү депозиттери	6 561	5 939	9 557	19 998	95 713	137 768
Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер, анын ичинде жеке адамдардын депозиттери жана юридикалык жактардын мөөнөттүү депозиттери	98 241	9 961	15 491	20 428	41 112	185 232
Ажырым, анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча	42 639	7 266	9 302	15 801	17 218	92 226
	-26 614	1 317	-3 320	3 466	78 519	53 368
	-36 078	-1 326	255	4 197	78 495	45 541

2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги

Каржылоонун ири булактарынын концентрацияланышы

Кайтарым стресс-тестирлөөнүн жыйынтыгы боюнча айрым банктар бирден бешке чейин ири кардарлардын¹⁸ агылып чыгуусуна байланышкан таасирлерге туруштук бере алган эмес. Мында, ликвиддүүлүк ченеми 45 пайыздык чектен төмөн түшөт.

Кредиттердин концентрацияланышы

Айрым банктарда бирден бешке чейин ири карыз алуучулардын¹⁹ потенциалдуу дефолтко учурашы Улуттук банктын экономикалык ченеминен төмөн болгон деңгээлге жөнгө салуучу капиталды төмөндөтүшү мүмкүн.

2.2.17-график. Кредит портфелинин тармактык концентрацияланышы

Кредит портфелинин тармактык түзүмүндө бардык тармактарда кредиттөөнүн көбөйүшүнүн алкагында соода кредиттеринин концентрациялануу деңгээлинин төмөндөшү байкалган. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча соодага берилген кредиттердин үлүшү 29,5 пайыздан 27,2 пайызга чейин төмөндөгөн (2.2.17-график).

¹⁸ Каржылоонун ири булактары дегенден улам, кредиторлордун жана аманатчылардын каражаттары (алынган кредиттер, эсептешүү эсептери, талап боюнча төлөнүүчү жана мөөнөттүү депозиттер) түшүнүлөт.

¹⁹ Банк боюнча беш ири карыз алуучунун жалпы карызы түшүнүлөт.

2.2.4. Валюта тобокелдиги

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча банк секторунун валюталык тобокелдигинин орточо жылдык деңгээли орточо болгон.

2.2.18-график. USD/KGS номиналдык алмашуу курсунун динамикасы

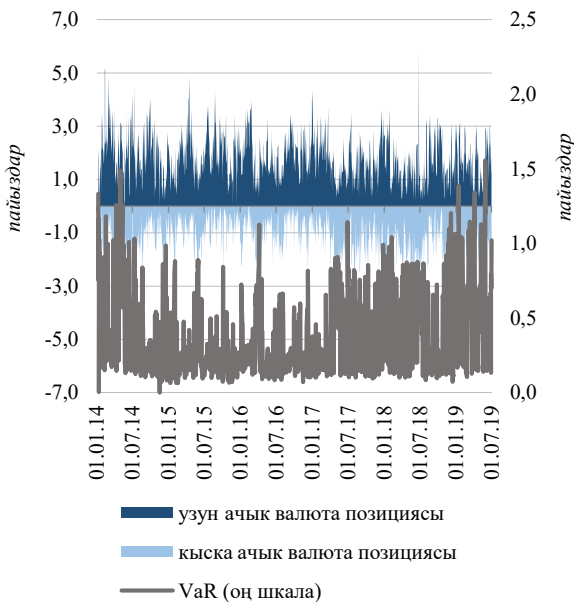

Бүтүндөй алганда банктар активдердин жана милдеттенмелердин ачык валюталык позицияларын Улуттук банктын экономикалык ченемдеринде белгиленген лимиттердин чегинде сактап турган.

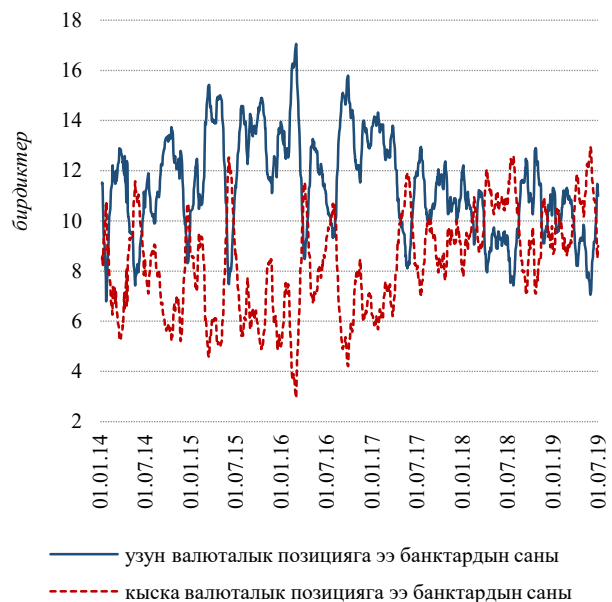
Банк секторунун валюталык позициясын кайра баалоодон орун алышы ыктымал болгон тобокелдик 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгында минималдуу деңгээлде (VaR: таза суммардык капиталдын 0,1 – 1,6 пайыз, 2.2.19-график) болгон, б.а. банктар валюта менен иштөөдө консервативдик саясатты кармап, валюталык тобокелдикке бир аз дуушар

болгон.

2.2.19-график. Ачык валюталык позициянын жана кайра баалоо тобокелдигинин (VaR) динамикасы ТСКдан пайыздарда

2.2.20-график. Банктардын валюталык позициясы

5-кыстырма. Кредиттик жана валюта тобокелдиктери

Отчеттук мезгилдин акырына карата кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн 23,6 пайызы ал боюнча төлөө чет өлкө валютасында жүргүзүлгөн кредиттер түзгөн, мында карыз алуучулардын кирешелери улуттук валютада топтолгон (1-график). Кредит портфелинин бул көлөмү кредиттик жана валюта тобокелдиктерине потенциалдуу дуушар болгон.

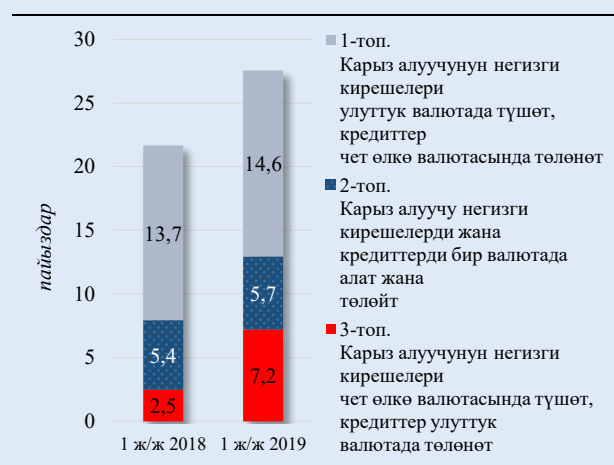
Валюта тобокелдигинин кредиттик тобокелдикке тийгизген таасири 2-графикте көрсөтүлгөн, анда кредиттердин топтору боюнча классификацияланган кредиттердин үлүшү чагылдырылган:

- 1-топ – 14,6 пайыз, мында карыз алуучунун негизги кирешелери улуттук валютада топтолот, ал эми кредиттер чет өлкө валютасында төлөнөт;
- 2-топ – 5,7 пайыз, мында негизги кирешелер жана карыз алуучу тарабынан төлөнүүгө тийиш кредиттер бирдей валютада топтоштурулат;
- 3-топ – 7,2 пайыз, мында карыз алуучунун негизги кирешелери чет өлкө валютасында топтоштурулат, ал эми кредиттер улуттук валютада төлөнөт.

1-график. Кредиттердин топтору боюнча кредит портфели²⁰

2-график. Кредиттердин топтору боюнча классификацияланган кредиттердин үлүшү²¹

Булак: коммерциялык банк, кредит портфелинин көлөмү овердрафттар боюнча кредиттерди эске албаганда көрсөтүлгөн.

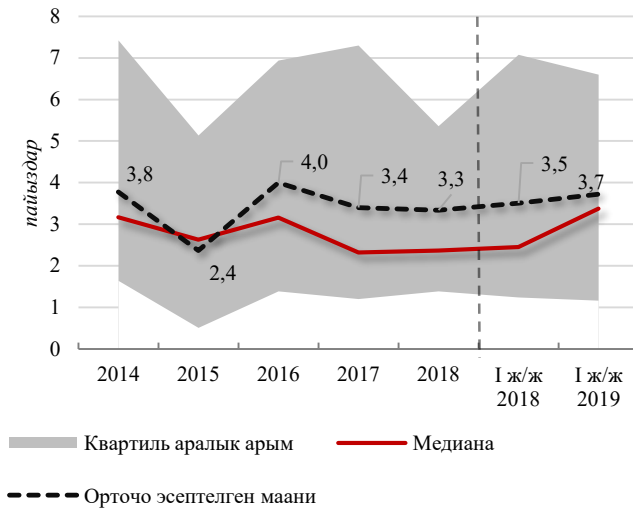
²⁰ Бул графикте кредиттерди топтор боюнча бөлүштүрүү келтирилген. Мисалы, 2019-жылдын 30-июнуна карата 1-топ боюнча кредиттердин көлөмү 31,6 млрд сомду же кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн (126,4 млрд сом) 25,0 пайызын түзгөн.

²¹ Бул графикте кредиттердин ар бир тобу боюнча кредит портфелиндеги классификацияланган кредиттердин үлүшү чагылдырылган. Мисалы, 2019-жылдын 30-июнуна карата 1-топ боюнча классификацияланган кредиттердин көлөмү 4,2 млрд сомду же 1-топ боюнча кредит портфелинин көлөмүнүн (31,6 млрд сом) 13,4 пайызын түзгөн.

2.2.5. Пайыздык тобокелдик

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы секторунда пайыздык тобокелдиктин азаюусу байкалган.

2.2.21-график. Пайыздык тобокелдик динамикасы (VaR) ТСКдан пайыздарда

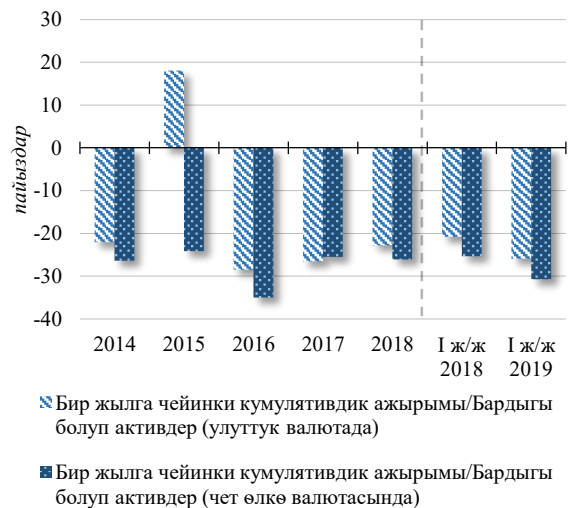
Пайыздык тобокелдиктин (VaR) таза суммардык капиталдан 3,5 пайыздан 3,7 пайызга чейин бир аз көбөйүүсү пайыздык чендердин өзгөрүүсүнө ийкемдүү келген финансылык активдер менен милдеттенмелер ортосунда ордун жабуу мөөнөттөрү боюнча ажырымдын кыскарышы менен шартталган.

Пайыздык тобокелдиктин орточо өлчөмү 2013-2019-жылдын биринчи жарым жылдыгы мезгил аралыгында жол берилген чекте (таза суммардык капиталдан 2,4 – 4,0 пайыз) болгон.

2.2.22-график. Жеке адамдардын мөөнөттүү депозиттеринин орточо салмактанып алынган пайыздык чендеринин динамикасы пайыздар

2.2.23-график. Пайыздык тобокелдикке дуушар болгон активдердин жана милдеттенмелердин кумулятивдик ажырымы

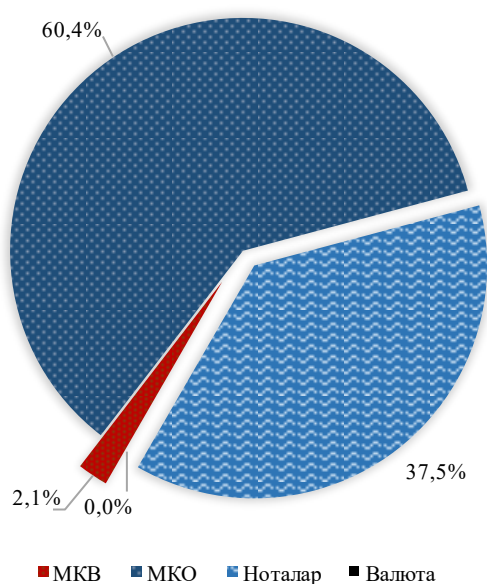

2.2.6. “Дуушарлануу” тобокелдиги

Банктар аралык кредиттөөдө орун алышы ыктымал болгон “дуушарлануу” тобокелдигине баа берүү мындай талдап-иликтөөнүн максаты болуп саналат, ал ликвиддүүлүккө тиешелүү көйгөйлөр келип чыккан шартта, бири-бирине терс таасирин тийгизиши мүмкүн.

Кароого алынып жаткан мезгилдин жыйынтыгы боюнча банктар аралык бүтүмдөрдүн көлөмү 21,2 млрд сомду²² түзгөн.

2.2.24-график. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгы ичинде банктар-резиденттер ортосунда келишилген банктар аралык кредиттик бүтүмдөрдүн көлөмүн күрөөлүк камсыздоого жараша бөлүштүрүү

Кыргызстандын банк секторунда банктар аралык рыноктогу кредиттердин орду негизинен жогорку ликвиддүү мамлекеттик баалуу кагаздар түрүндөгү күрөөлүк камсыздоо менен жабылат (2.2.34-график).

Жалпысынан, өлкөнүн банктар аралык кредит рыногунда “дуушарлануу” тобокелдигинин келип чыгуу ыктымалдыгы минималдуу, бул жогорку ликвиддүү күрөөлүк камсыздоонун болушу менен шартталган.

²² Мында 2018-жыл ичинде банктар-резиденттер ортосунда келишилген бүтүмдөрдүн жалпы көлөмүн түшүнүүгө болот.

2.2.7. Өлкөлүк тобокелдик²³

Жалпысынан резидент эместерде жайгаштырылган активдердин көлөмү 2019-жылдын 30-июнуна карата 25,2 млрд сомду же банк секторунун активдеринин жалпы көлөмүнүн 10,5 пайызын түзгөн. Жайгаштыруулардын көбүрөөк концентрацияланышы Кыргыз Республикасынын банк секторунун активдеринин жалпы көлөмүнүн 7,4 пайызы (же 17,8 млрд сом) Экономикалык кызматташуу жана өнүгүү уюмуна²⁴ кирген өлкөлөрдүн аймагында байкалган.

2.2.25-график. Активдердин географиялык түзүмү

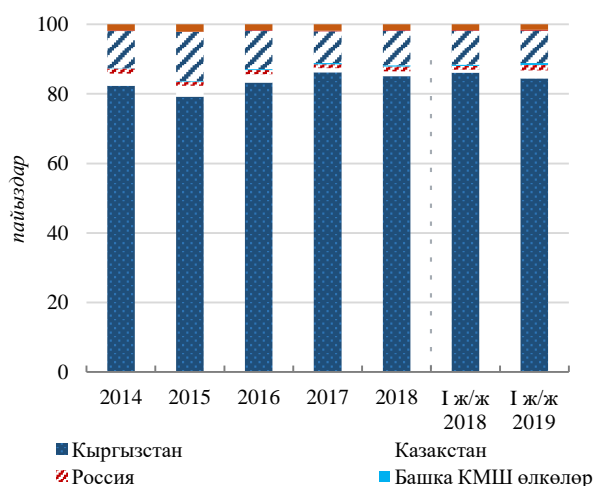

Чет өлкөдө жайгаштырылган активдердин негизги үлүшү корреспонденттик жана депозиттик эсептерде 23,2 млрд сом өлчөмүндө же резидент эместерде жайгаштырылган активдердин жалпы көлөмүндө 92,1 пайызга топтолгон.

Отчеттук жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын банктарынын резидент эместер алдындагы милдеттенмелери 28,8 млрд сомду же банк секторунун милдеттенмелеринин жалпы көлөмүнүн 15,6 пайызын түзгөн. Бул ресурстардын

негизги үлүшү кредиттер жана депозиттер түрүндө банктардан-резидент эместерден 27,6 млрд сом же резидент эместер алдындагы милдеттенмелеринин жалпы көлөмүнүн 95,8 пайызы өлчөмүндө тартылган. Экономикалык кызматташуу жана өнүктүрүү уюмуна кирген өлкөлөргө банк секторунун милдеттенмелеринин жалпы көлөмүнүн 9,4 пайызы, Россияга жана Казакстанга – тиешелүүлүгүнө жараша 1,5 жана 2,4 пайыз туура келет (2.2.26-график).

2.2.26-график. Милдеттенмелердин географиялык түзүмү

2.2.27-график. Өлкөлүк белгиси боюнча уставдык капитал

²³ Коммерциялык банктын маалыматтары

²⁴ Экономикалык кызматташуу жана өнүгүү уюму – өкүлчүлүк демократия жана эркин рыноктук экономика принциптерин тааныган, өнүккөн өлкөлөрдүн эл аралык экономикалык уюму.

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча чет өлкө капиталы 9,2 млрд сомду же банк секторунун жалпы уставдык капиталынын 32,2 пайызын (28,4 млрд сом) түзгөн. Чет өлкө капиталынын негизги үлүшү төмөнкүлөргө таандык (2.2.27-график):

- Экономикалык кызматташуу жана өнүктүрүү уюмуна кирген өлкөлөрдүн резиденттерине – 20,4 пайыз,
- Казакстандын резиденттерине – 7,8 пайыз,
- Россиянын резиденттерине – 0,5 пайыз.

2.3. Банк секторуна “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү

2.3.1. Кредиттик тобокелдикке “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү²⁵

Кредиттик тобокелдикти “кайтарым” стресс-тестирлөө аркылуу кредит портфелинде “классификацияланбаган” кредиттердин²⁶ жол берилген максималдуу үлүшү эсептелген, ал “классификацияланган” категорияга өтүүдө капиталдын жетиштүүлүк коэффициентин (КЖК) 12 пайыз чектүү деңгээлге чейин төмөндөтүшү мүмкүн.

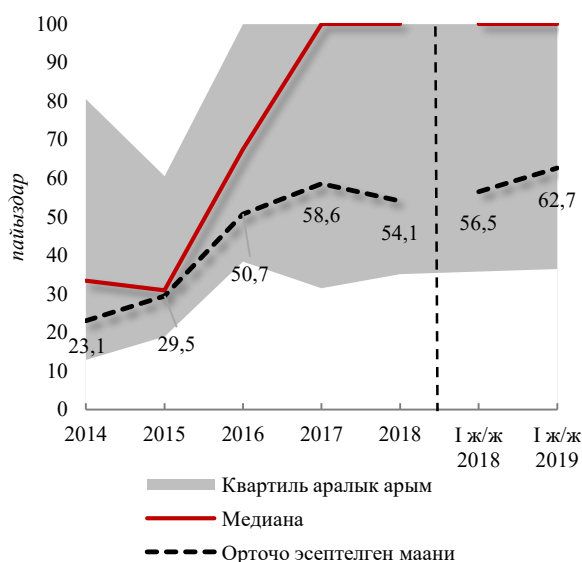
Бул ыкма, “классификацияланбаган” кредиттердин “классификацияланган” кредиттер категориясына өтүшүнө байланыштуу, банктардын РППУ боюнча кошумча чегерүүлөрүнүн ордун жаба алган буфердик капиталдын запасын (таза суммардык капитал) аныктоого мүмкүндүк берет²⁷.

Мындан тышкары, бул ыкма капитал шайкештиги (К2.1) 12 пайыз чектүү деңгээлге чейин төмөндөй турган классификацияланган кредиттердин максималдуу өсүш арымын эсептөөгө өбөлгө түзөт.

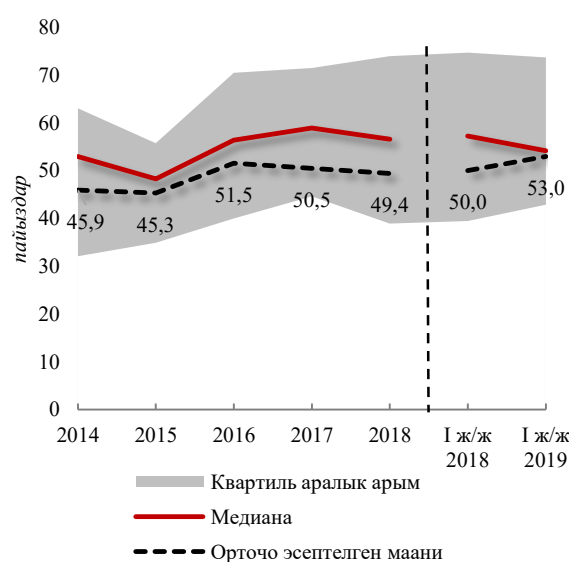
Банк секторун отчеттук жылдын 30-июнуна карата абал боюнча “кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжасында банк сектору боюнча “классификацияланган” категорияга өткөн “классификацияланбаган” кредиттердин максималдуу жол берилген үлүшү орточо 62,7 пайызды түзгөн (2.3.1-график).

Ошентип, банк сектору кредит портфелдин сапатынын олуттуу начарлоосуна туруштук бере алат, анын ордун жабуу үчүн орточо алганда таза суммардык капиталдын 53,0 пайызына чейин кошумча РППУ түзүү талап кылынат (2.3.2- график).

2.3.1-график. “Иштеп жаткан”²⁸ кредиттердин “классификацияланган” кредиттерге²⁹ өтүүчү максималдуу жол берилген үлүшү классификацияланбаган кредиттерден пайыздарда

2.3.2-график. Кошумча РППУ, мында аларды түзүүдө КДК 12 пайызга чейин төмөндөшү мүмкүн ТСКдан пайыздарда

²⁵ Проблемалуу банктарды эске албаганда.

²⁶ Тобокелдиксиз болуп саналган, “нормалдуу” категориясындагы кредиттерди эске албаганда.

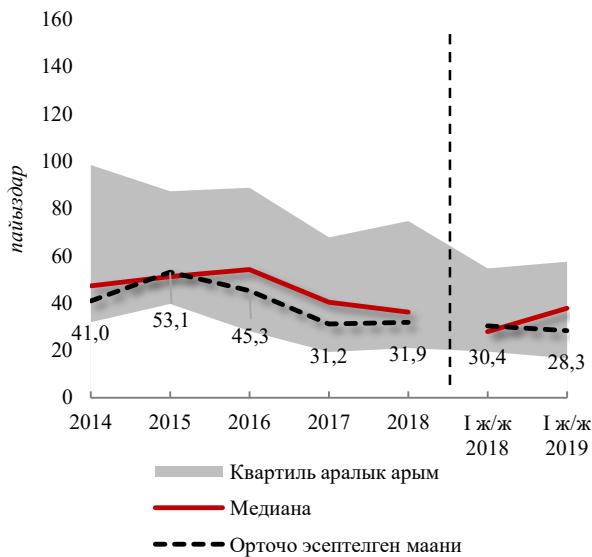
²⁷ Мында, “иштеп жаткан” кредиттердин “классификацияланган” категориясына өтүшү үч категория (“субстандарттуу”, “шектүү” жана “жоготуулар”) боюнча бирдей жүрөт.

²⁸ Тобокелдиксиз болуп саналган, “нормалдуу” категориясындагы кредиттерди эске албаганда.

²⁹ Мында КЖК 12 пайызга чейин төмөндөйт.

2.3.2. Ликвидүүлүк тобокелдигине “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү

2.3.3-график. Депозиттердин агылып чыгуу өлчөмү, мында КЗ 45 пайызга чейин төмөндөйт кардарлардын депозиттеринин жалпы көлөмүнөн пайыздарда

Банк секторунун ликвидүүлүк тобокелдигине баа берүү үчүн Улуттук банктын күндөлүк ликвидүүлүк боюнча экономикалык ченемин бузбай туруп, калайык-калктын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттеринин массалык агылып чыгуусунун ордун жабууга жөндөмдүү ликвиддүү активдердин запасы эсептелген:

Таасир берүү – жеке адамдардын жана финансылык эмес ишканалардын ликвидүүлүк ченемин 45 пайыз чектүү деңгээлге чейин төмөндөтүшү мүмкүн болгон депозиттеринин агылып чыгуусунун максималдуу көлөмү.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары (2.3.3-график) 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата абал боюнча банк секторунун ликвиддүү активдеринин айкын көлөмү

калктын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттеринин жалпы көлөмүнүн орточо алганда 28,3 пайыз чегинде агылып чыгышынын ордун жабууга жөндөмдүү экендигин көрсөткөн (2.3.1-таблица).

2.3.3. Рыноктук тобокелдикти “кайтарым” стресс-тестирлөө

Рыноктук тобокелдикти “кайтарым” стресс-тестирлөөнүн жыйынтыгы, банк сектору, 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата пайыздык жана валюта тобокелдиктерине бир аз эле дуушарланышын көрсөткөн.

Пайыздык тобокелдик

1-сценарий – кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендин төмөндөшү, мында капиталдын шайкештик деңгээли чектүү деңгээлге чейин (12 пайыз) төмөндөйт.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары банк секторунун пайыздык тобокелдикке карата бир аз ийкемдүү экендигин көрсөтүп турат. Кредиттер боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээлинин 16,9 пайыздык пунктка төмөндөшү капиталдын шайкештик деңгээлин 12 пайызга чейин төмөндөтүшү мүмкүн (2.3.1-таблица).

Жалпысынан алганда, “кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары боюнча банк сектору пайыздык тобокелдиктин төмөн деңгээлине ээ.

Валюта тобокелдиги (кайра баа берүү тобокелдиги)

Банк секторунун валюта тобокелдигине баа берүү үчүн сомдун АКШ долларына карата алмашуу курсунун максималдуу өсүш арымы эсептелген, ал капитал шайкештигине жана таза пайдага да таасирин тийгизет.

1-сценарий – сомдун АКШ долларына карата алмашуу курсунун максималдуу өсүш арымы, мында капиталдын шайкештик (К2.1) деңгээли чектүү деңгээлге чейин (12 пайыз) төмөндөйт.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнү эсептөөлөр, банк секторунда активдерге жана милдеттенмелерге кайра баа берүү тобокелдигинин төмөн экендигин көрсөтүү менен валюталык тобокелдикке карата төмөн деңгээлдеги ийкемдүүлүккө ээ экендигин тастыктайт (2.3.1-таблица).

2-сценарий – сомдун АКШ долларына карата алмашуу курсунун максималдуу өсүш арымы, мында коммерциялык банктардын таза пайдасы нөлдүк деңгээлге чейин төмөндөйт.

Стресс-тестирлөөнүн натыйжалары коммерциялык банктар валюталык тобокелдиктин таасирине туруштук бере алышаарын көрсөтүп турат (2.3.1-таблица).

2.3.1-таблица. 2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча “кайтарым” стресс-тестирлөөнүн жалпы жыйынтыктары

		Банк сектору
	Кредиттик тобокелдик	
1-сценарий	"Классификацияланган" категорияга өткөн классификацияланбаган кредиттердин үлүшү, <i>пайыздарда</i>	62,7
	Пайыздык тобокелдик	
1-сценарий	Кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин төмөндөшү, мында капиталдын жетиштүүлүк коэффициенти 12% чейин төмөндөйт, <i>пайыздык пункттарда</i>	16,9
	Валюта тобокелдиги	
1-сценарий	USD/ KGS курсунун өсүш арымы (\pm), мында капиталдын жетиштүүлүк коэффициенти 12% чейин төмөндөйт, <i>пайыздарда</i>	Коммерциялык банктар валюта тобокелдигинин таасирине туруштук бере алышат (валюта курсунун 100 пайыздан көбүрөөк өзгөрүшү)
2-сценарий	USD/ KGS курсунун өсүш арымы (\pm), мында таза пайда нөлдүк деңгээлге чейин төмөндөйт, <i>пайыздарда</i>	
	Ликвиддүүлүк тобокелдиги	
1-сценарий	Депозиттердин жана кредиттердин жалпы көлөмүнөн кардарлардын депозиттеринин жана алынган кредиттердин үлүшүнүн агылып чыгуусу, мында күндөлүк ликвиддүүлүк коэффициенти 45 пайызга чейин төмөндөйт, <i>пайыздарда</i>	28,3

III. БАНК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ УЮМДАРЫ

Жалпысынан, банк эмес финансы-кредит уюмдары (БФКУ) системасынын абалы орточо туруктуу катары бааланат. Активдер, кредит портфели, ресурстук база сыяктуу негизги көрсөткүчтөрдүн көбөйүүсү белгиленген. Стресс-тесттердин натыйжалары БФКУ системасынын кредиттик тобокелдиги орточо болуп саналарын көрсөткөн.

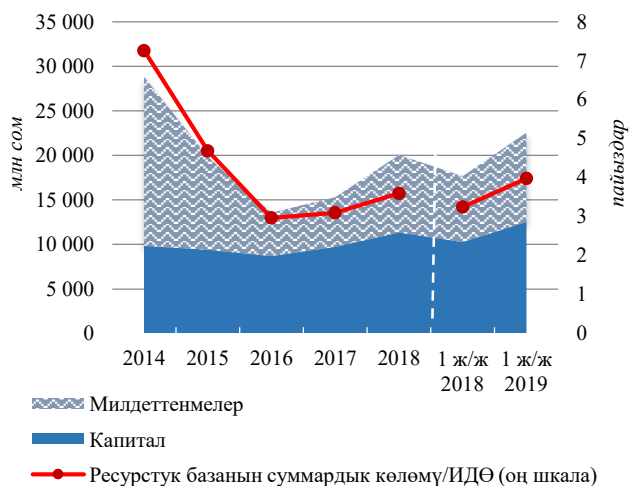
Микрофинансылык уюмдардын жана кредиттик союздардын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендер 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда төмөндөгөн.

3.1. Негизги тенденциялар

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча Улуттук банктан лицензия алышкан жана иши ал тарабынан жөнгө салынууга тийиш болгон банк эмес финансы-кредит уюмдары (БФКУ) системасы төмөнкүлөрдү камтыган: адистештирилген финансы-кредит мекемеси – “Кредиттик союздардын каржы компаниясы” ААК (КСКК), 96 кредиттик союз, 139 микрофинансылык уюм (анын ичинде 8 микрофинансылык компания, 92 микрокредиттик компания жана 39 микрокредиттик агенттик) жана 410 алмашуу бюросу.

Ресурстар

3.1.1-график. БФКУ милдеттенмелеринин жана капиталынын динамикасы

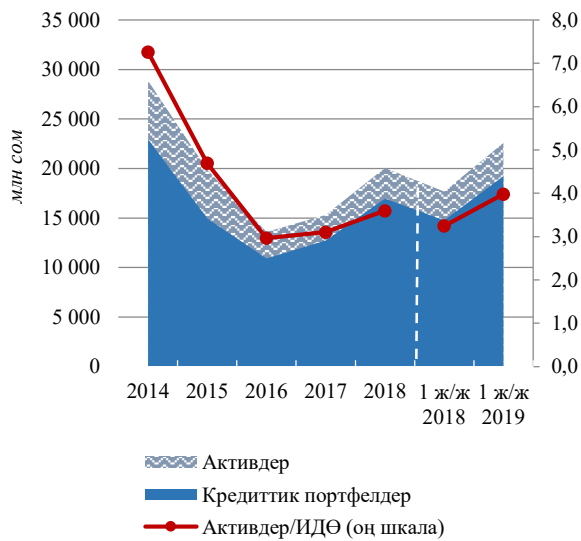

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча БФКУнун милдеттенмелери 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда 36,1 пайызга көбөйгөн жана 10,1 млрд сом өлчөмүндө түптөлгөн. БФКУнун капиталы 2018-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча 21,8 пайызга көбөйүп, 12,5 млрд сомду түзгөн (3.1.1-график).

Булагы: Улуттук банк

Активдер

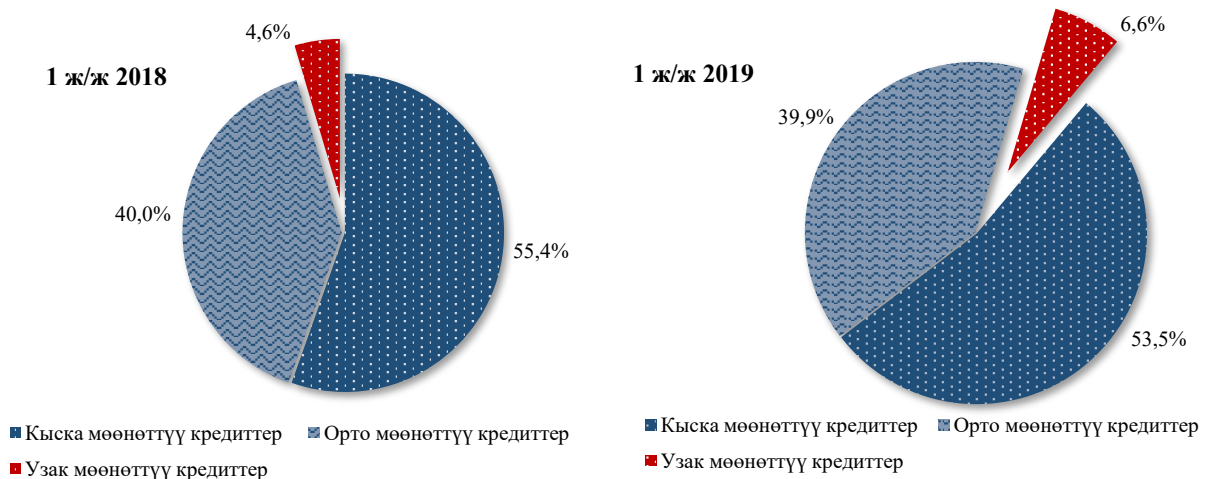
3.1.2-график. БФКУ активдеринин жана кредиттеринин динамикасы

Булагы: Улуттук банк

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгы үчүн БФКУга ордун жабуу мөөнөттөрү боюнча сунушталган кредиттердин түзүмүндө кыска мөөнөттүү кредиттик ресурстардын үлүшүнүн азайышы жана узак мөөнөттүү кредиттердин үлүшүнүн көбөйүшү байкалган, ал эми орто мөөнөттүү кредиттердин үлүшү өзгөрүүсүз калган (3.1.3-график).

3.1.3-график. БФКУга ордун жабуу мөөнөттөрү боюнча берилген кредиттердин түзүмү³¹

Булагы: Улуттук банк

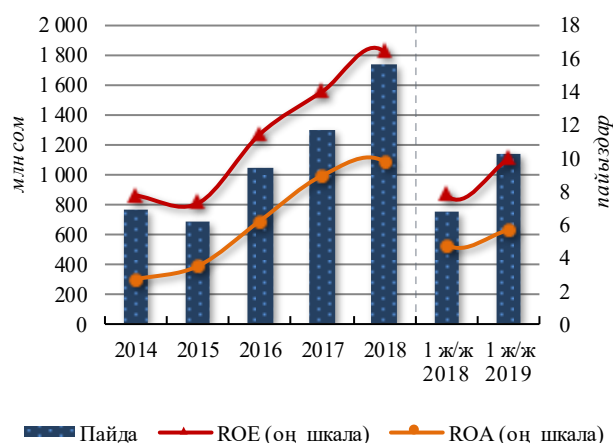
³⁰ “ФККС” ААКсын эсепке албаганда.

³¹ Мезгил ичиндеги маалыматтар.

БФКУнун кредит портфелинин ири бөлүгү (чогуу алгандагы кредит портфелинен 72,0 пайызы) топтолгон негизги региондордон болуп, Бишкек шаары, Чүй, Ош жана Жалал-Абад областтары калууда, бул республиканын аталган региондорунда ишкердик жигердүүлүгүн жогору болушуна байланыштуу болгон.

Кирешелүүлүк³²

3.1.4-график. БФКУнун кирешелүүлүк көрсөткүчтөрүнүн динамикасы³³

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча БФКУнун таза пайдасы 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда 51,0 пайызга көбөйүп, 1,1 млрд сомду түзгөн. 2019-жылдын 30-июнуна карата ROA кирешелүүлүк көрсөткүчү 0,9 пайыздык пунктка өсүп, 5,6 пайызды түзгөн, ROE көрсөткүчү 2,2 пайыздык пунктка жогорулап, 9,9 пайызды түзгөн (3.1.4-график).

Булагы: Улуттук банк

³² ROA жана ROE индикаторлору жылдык мааниде берилген.

³³ “ФККС” ААКсын эсепке алганда.

3.2. Банк эмес финансы-кредит уюмдарынын тобокелдиктери

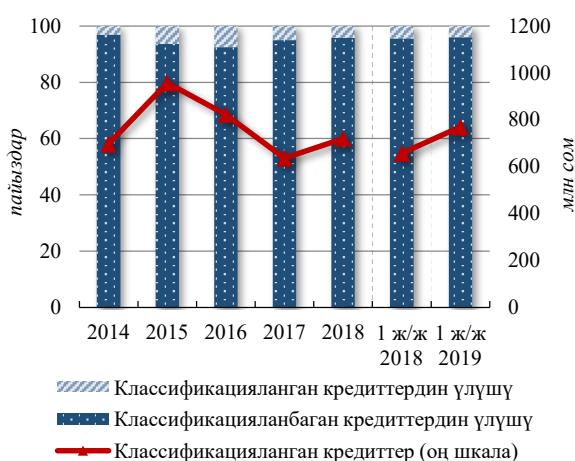
БФКУ ишиндеги тобокелдиктеринин негизги факторлорунан болуп, кредит портфелинин сапаты, тармактык жана институционалдык концентрация, ошондой эле БФКУ секторунун тышкы карызынын абалы саналат.

БФКУнун кредит портфелинин сапаты

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча БФКУнун кредит портфелинде классификацияланган кредиттердин үлүшү 4,0 пайызды түзгөн, мында алардын номиналдык көлөмү 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда 113,0 млн сомго же 17,2 пайызга көбөйүшү байкалган (3.2.1-график).

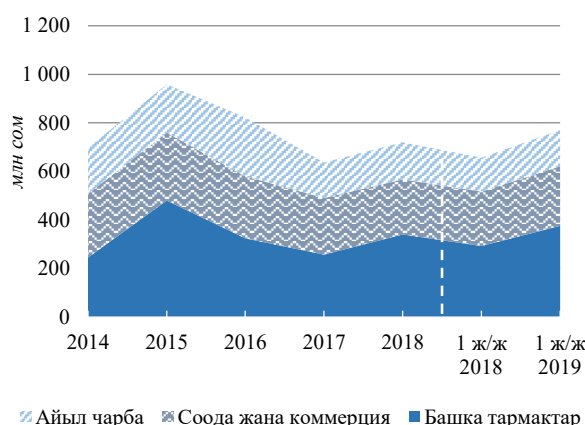
2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча БФКУнун классификацияланган кредиттеринин түзүмүндө 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда айыл чарбага (2,0 пайыздык пункт) жана соодага (2,2 пайыздык пункт) берилген тейленбеген кредиттеринин үлүшүнүн төмөндөшү белгиленген. БФКУнун классификацияланган кредиттеринин жалпы көлөмүндө айыл чарбага жана соодага берилген тейленбеген кредиттеринин үлүшү тиешелүүлүгүнө жараша 19,3 пайызды жана 31,8 пайызды түзгөн (3.2.2-график).

3.2.1-график. БФКУнун кредит портфелинин сапаты

Булагы: Улуттук банк

3.2.2-график. БФКУнун экономиканын тармактары боюнча классификацияланган кредиттеринин түзүмү

Булагы: Улуттук банк

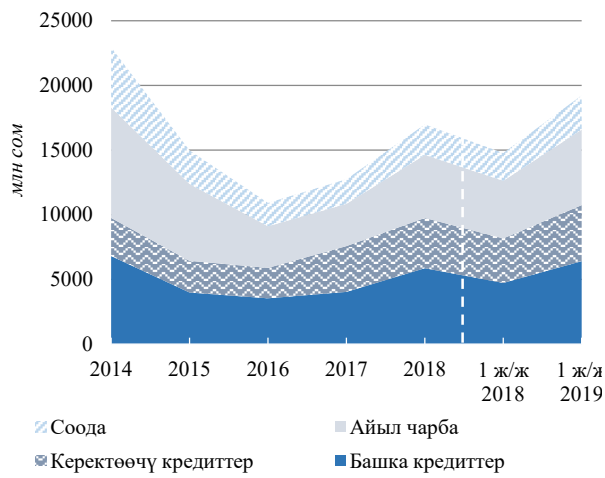
Тармактык концентрация

БФКУнун кредит портфели айыл чарба кредиттеринде (БФКУнун кредиттеринин жалпы көлөмүнүн 30,3 пайызы), ошондой эле керектөө жана соода кредиттеринде (кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн тиешелүүлүгүнө жараша 22,6 жана 13,8 пайызы, 3.2.3-график) топтоштурулган. Айыл чарбаны кредиттөө жаратылыш-климат шарттарына олуттуу көз карандылыгы менен коштолгон.

Институционалдык концентрация

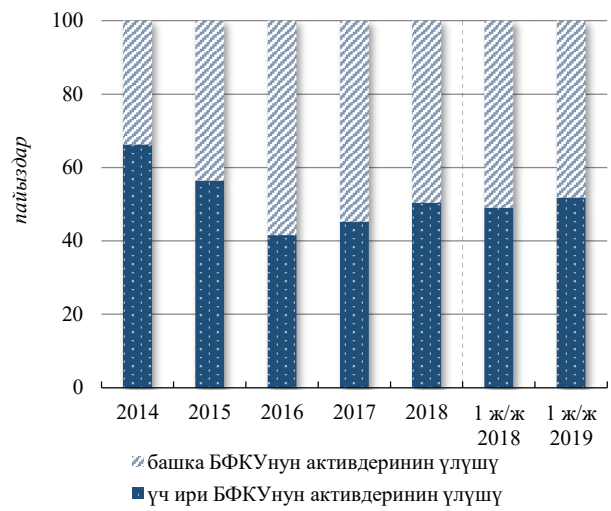
2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча үч ири БФКУнун активдеринин үлүшү 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда 2,8 пайыздык пунктка көбөйгөн жана БФКУ системасынын активдеринин жалпы көлөмүнүн 51,8 пайызын түзгөн (3.2.4-график).

3.2.3-график. БФКУнун кредит портфелинин тармактык түзүмү

Булагы: Улуттук банк

3.2.4-график. БФКУнун активдеринин институционалдык түзүмү

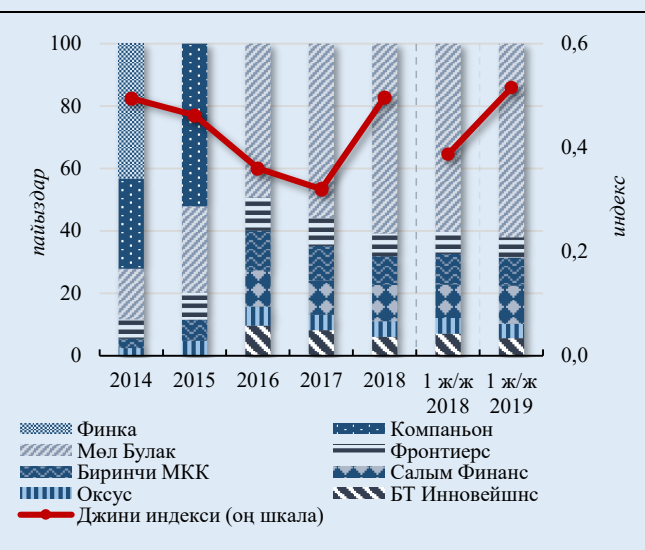
Булагы: Улуттук банк

6-кыстырма. Концентрациялануу индексинин негизинде БФКУ системасынын ишине баа берүү³⁴

Херфиндаль-Хиришман индекси

БФКУ системасындагы концентрациялануу тобокелдигине талдоо максатында, Херфиндаль-Хиришмандын индекси эсептелинген³⁵. 2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча БФКУ системасы үчүн индекстин мааниси 1 615,1 пунктту түзгөн. Эмпирикалык эрежеге ылайык³⁶, алынган маани БФКУнун активдеринин орточо концентрациялануусун же микрофинансылык рыноктун орточо концентрациялануусун көрсөтүп турат.

1-график. Джини индексинин жана 6 ири БФКУнун активдеринин динамикасы

Джини индекси

Джини индекси БФКУнун активдерин бирдей бөлүштүрүлүшүн баалоо максатында эсептелип чыгарылган. 2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча индекс мааниси 0,52 түзгөн, мында 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгы үчүн концентрациялануу деңгээлинин көбөйүүсү белгиленген (1-график).

Булагы: Улуттук банк

³⁴ Концентрациялануу индекстери 6 ири БФКУнун маалыматтарынын негизинде эсептелинген.

³⁵ $H = \sum_{i=1}^n (\text{үлүшү}_i)^2$.

³⁶ Рыноктун концентрациялануу деңгээлин аныктоонун төмөнкүдөй эмпирикалык эрежеси колдонулган:

- индекс 0,1 (же 1,000) төмөн мааниге ээ – рыноктун бир аз концентрациялануусу,
- индекс 0,1ден 0,18ге чейинки (же 1,000ден 1,800гө чейинки) мааниге ээ – рыноктун орточо концентрациялануусу,
- индекс 0,18ден (же 1,800дөн) жогору мааниге ээ – рыноктун жогорку концентрациялануусу.

БФКУнун тышкы карызынын абалы

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча БФКУнун тышкы карызынын көлөмү 82,5 млн АКШ долларын түзгөн. БФКУнун тышкы карызынын ири бөлүгү чет өлкө коммерциялык финансы-кредит уюмдары тарабынан сунушталган кредиттерге (БФКУнун тышкы карызынын жалпы көлөмүнүн 81,3 пайызы), калган бөлүгү – эл аралык финансы институттарынын кредиттерине (БФКУнун тышкы карызынын жалпы көлөмүнүн 18,7 пайызы) туура келген.

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча ири БФКУнун тышкы карызы 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда 37,0 пайызга көбөйгөн жана 63,7 млн АКШ долларын түзгөн.

3.3. БФКУ системасын стресс-тестирлөө

БФКУнун кредиттик тобокелдигин стресс-тестирлөө

Ийкемдүүлүгүнө талдоо жүргүзүлгөн, мында кредит портфелинин сапатынын начарлашынын бүтүндөй БФКУ системасына таасири эсептелинет.

Стресс-тестирлөө жүргүзүүдө төмөнкүдөй үч сценарий каралган:

1-сценарий: кредиттердин 50 пайызынын бир категориядан экинчиге өтүүсү;

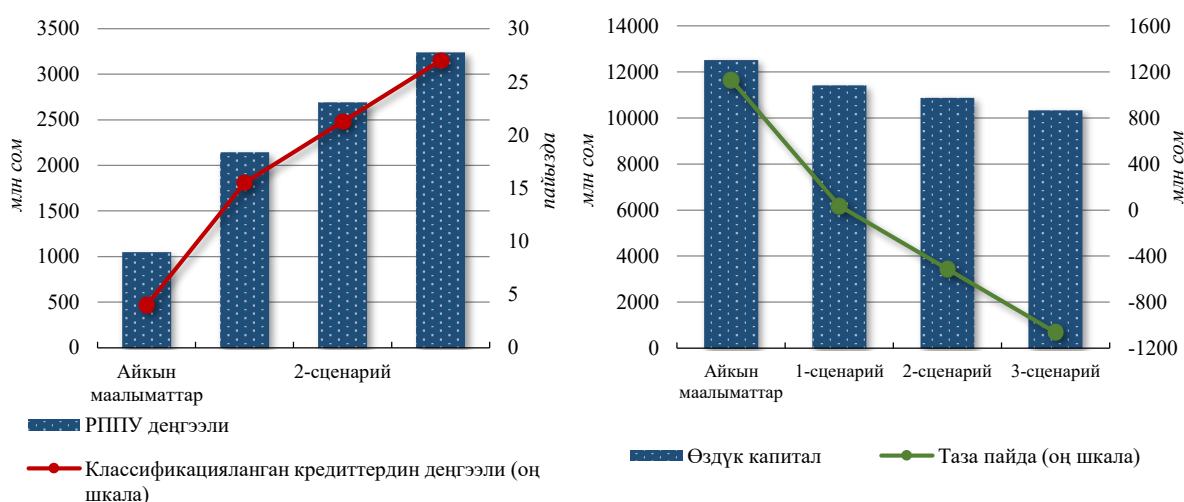
2-сценарий: кредиттердин 75 пайызынын бир категориядан экинчиге өтүүсү;

3-сценарий: кредиттердин 100 пайызынын бир категориядан экинчиге өтүүсү.

Мында, кредиттердин бир категориядан экинчиге өтүүсү “стандарттуу”, “байкоо алдындагы”, “субстандарттык”, “шектүү” жана “жоготуулар” сыяктуу категориялар боюнча бирдей жүрөт.

Бул стресс-тестирлөөнү жүргүзүүдө БФКУнун кредит портфелинде РППУ³⁷ көлөмү 104,7 пайыздан 209,4 пайызга чейин тандалып алынган сценарийге жараша көбөйгөн (3.3.1-график).

3.3.1-график. 2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча кредиттик тобокелдикти стресс-тестирлөөнүн жыйынтыктары

Булагы: Улуттук банк

Кредит портфелинин сапатынын начарлашы БФКУнун өздүк капиталынын жана таза пайдасынын акырындык менен төмөндөшүнө алып келе тургандыгын белгилей кетүү зарыл. Биринчи сценарий ишке ашырылган учурда БФКУ сектору рентабелдүү бойдон калат, бирок пайданын деңгээли 35,1 млн сомго чейин төмөндөйт. Экинчи жана үчүнчү сценарийлерди ишке ашыруунун жыйынтыктары болуп БФКУ секторунда тиешелүүлүгүнө жараша 513,2 жана 1 061,5 млн сом өлчөмүндөгү чыгымдар болушу мүмкүн (3.3.1-график).

³⁷ МФУ активдин суммасынан пайыздык катышта көрсөтүлгөн чегерүүлөрдүн төмөнкүдөй өлчөмдөрүн жүзөгө ашыруу менен классификациянын тиешелүү категориялары үчүн жалпы жана атайын РППУ түзүшөт:

- стандарттуу, пайыздарда - 0дөн 5ке чейин;
- байкоо алдындагы активдер, пайыздарда - 10;
- субстандарттуу, пайыздарда - 25;
- шектүү, пайыздарда - 50;
- жоготуулар, пайыздарда - 100.

3.3.1-таблица. Кредиттик тобокелдикти стресс-тестирлөөнүн жыйынтыктары, пайыздар

	БФКУнун кредит портфелинде классификацияланган кредиттердин үлүшү
<u>1-сценарий:</u> кредиттердин 50% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	15,5
<u>2-сценарий:</u> кредиттердин 75% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	21,3
<u>3-сценарий:</u> кредиттердин 100% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	27,0

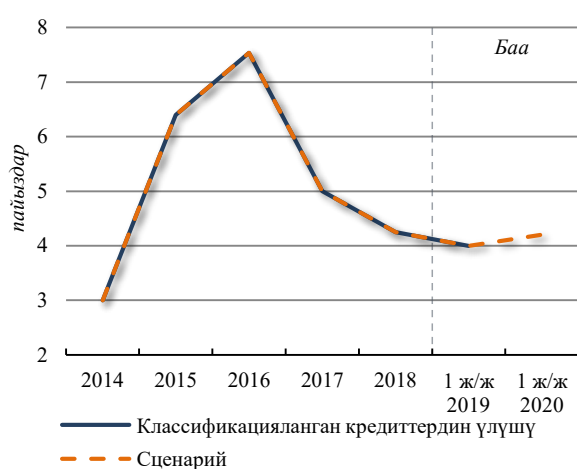
Булагы: Улуттук банк, Улуттук банктын эсептөөлөрү

Биринчи сценарийди ишке ашыруунун жыйынтыгында БФКУнун кредит портфелиндеги проблемалуу кредиттердин үлүшү 11,5 пайыздык пунктка, 15,5 пайыз деңгээлине чейин көбөйүшү мүмкүн. Экинчи сценарий ишке ашырылган учурда проблемалуу кредиттер 17,3 пайыздык пунктка, 21,3 пайызга чейин, ал эми үчүнчү сценарийди ишке ашырууда – 23,0 пайыздык пунктка, 27,0 пайызга чейин көбөйүшү мүмкүн.

БФКУнун кредиттик тобокелдигин эконометрикалык моделдин негизинде стресс-тестирлөө

Бул стресс-тестирлөө БФКУнун классификацияланган кредиттеринин макроэкономикалык факторлордон көз карандылыгын мүнөздөгөн эконометрикалык моделдин негизинде жүргүзүлгөн.

3.3.2-график. БФКУнун проблемалуу кредиттеринин өзгөрүүсүнүн динамикасы

Булагы: Улуттук банк

БФКУнун классификацияланган кредиттеринин үлүшүнүн динамикасына макроэкономикалык таасирди баалоо максатында “Ички дүң өнүмдүн өсүш арымдарын 10 пайызга кыскартуу” сценарийи каралган.

Бул сценарийди ишке ашырууда кредит портфелинде проблемалуу кредиттердин үлүшү 0,2 пайыздык пунктка, 4,2 пайыз деңгээлге чейин өсүшү мүмкүн.

IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАЛАРЫ

Отчеттук мезгил ичинде Кыргыз Республикасынын төлөм системасында тобокелдиктердин деңгээлинин жогорулашы катталган, ал операциялык тобокелдиктерге жана эки чекене төлөм системаларынын операторлорунун эсептеринин арестке коюлушуна байланыштуу болгон. Бул жагдайлар бүтүндөй финансы системасы үчүн системалуу тобокелдиктердин орун алышына алып келген эмес, Улуттук банк тарабынан кесепеттерди жеңилдетүү жана аталган төлөм системалары тарабынан кырдаалды жөнгө салуу, ошондой эле төлөм кызмат көрсөтүүлөр рыногунун катышуучуларына карата талаптар жагында колдонуудагы ченемдик укуктук актыларды кайра карап чыгуу боюнча чаралар көрүлгөн.

Жалпысынан, системалуу мааниге ээ жана маанилүү төлөм системаларындагы тобокелдиктердин деңгээли минималдуу болгон жана сакталып турган жогорку деңгээлдеги ликвиддүүлүк менен шартталган.

Өлкөнүн финансы секторунун ишинин туруктуулугун аныктаган негизги факторлордун бири болуп, натыйжалуу жана үзгүлтүксүз иштеген төлөм системасы саналат.

2019-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча Кыргыз Республикасында төлөм системасынын төмөнкүдөй компоненттери иштеген:

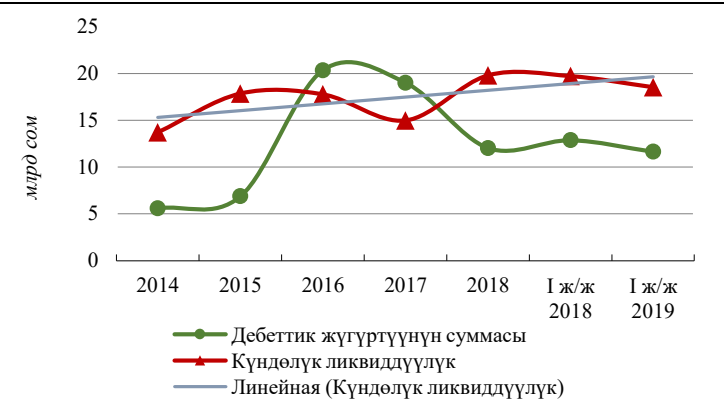
1. Улуттук банктын ири төлөмдөр системасы – Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы (ГСРРВ).

2. Чекене төлөмдөр системасы: Майда чекене жана утурумдук төлөмдөрдүн пакеттик клиринг системасы (ПКС), төлөм карттары менен эсептешүүлөр системасы, акча которуулар системасы, электрондук акча менен эсептешүүлөр системасы.

3. Финансылык билдирүүлөрдү багыттоо үчүн инфраструктура (SWIFT сервис-бюросу, Бирдиктүү банктар аралык процессинг борбору, банктар аралык коммуникациялык тармак, төлөм уюмдары, коммерциялык банктар ж.б.у.с.).

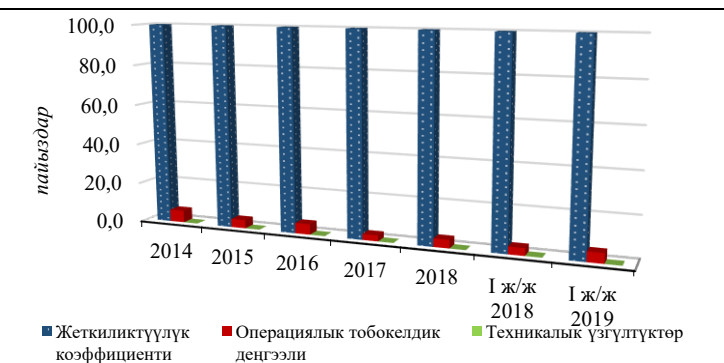
Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгы ичинде штаттык режимде иштеген.

4.1-график. ГСРРВда төлөмдөрдүн жана ликвиддүүлүк көлөмүнүн орточо күндүк көрсөткүчүнүн өзгөрүү динамикасы

Булагы: Улуттук банк

4.2-график. ГСРРВдагы жеткиликтүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

	2014	2015	2016	2017	2018	I ж/ж 2018	I ж/ж 2019
Техникалык үзгүлтүктөр	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%
Жеткиликтүүлүк коэффициенти	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	99,9%	100,0%
Операциялык тобокелдик деңгээли	5,9%	4,1%	5,2%	2,9%	4,1%	3,7%	4,9%

Булагы: Улуттук банк

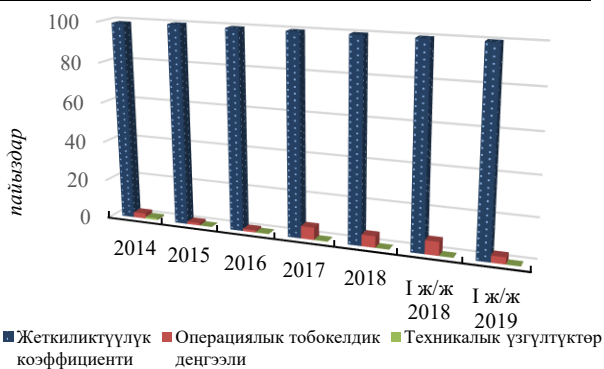
Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасында финансылык тобокелдиктердин деңгээли катышуучулардын эсептериндеги ликвиддүү каражаттардын жогорку деңгээлинин эсебинен системадагы жүгүртүүгө карата төмөн бойдон калган (ликвиддүүлүк коэффициенти 1,6, ал эми жүгүртүү коэффициенти – 0,6 түзгөн). Катышуучулардын орточо күндүк ликвиддүү каражаттардын көлөмү 6,0 пайызга (2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда) кыскарган жана 18,5 млрд сомду түзгөн (4.1-график).

Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасынын жеткиликтүүлүк деңгээли 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын ичинде жогорку бойдон калып, 100,0 пайызды түзгөн, ал эми операциялык тобокелдиктин деңгээли операциялык күндүн узартылышын эске алуу менен 4,9 пайызды түзгөн.

Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы системалуу мааниге ээ төлөм системасы болуп саналат, анын ишиндеги үзгүлтүктөр банк системасы үчүн сыяктуу эле, бүтүндөй финансы системасы үчүн да олуттуу көйгөйлөрдү жаратышы мүмкүн.

Отчеттук мезгилде пакеттик клиринг системасында финансылык тобокелдиктердин деңгээли да төмөн деңгээлде болгон. Катышуучулар тарабынан дебеттик таза позициянын ордун жабууга каралган кам зарыл деңгээлден дээрлик 4,1 эсеге арткан. Пакеттик клиринг системасынын ишине мониторинг жүргүзүүнүн жыйынтыгы боюнча системанын жеткиликтүүлүк көрсөткүчү отчеттук мезгил ичинде жогорку бойдон калып, 100,0 пайызды түзгөн. Мында, системанын катышуучуларынын суроо-талабы боюнча иштөө регламентин узартуунун эсебинен жана бир аз үзгүлтүктөрдүн орун алышынан улам, операциялык тобокелдиктин деңгээли 3,4 пайызды түзгөн (4.3-график).

4.3-график. ПКСге кирешелүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

	2014	2015	2016	2017	2018	I ж/ж 2018	I ж/ж 2019
Техникалык үзгүлтүктөр	0,9%	0,0%	0,3%	0,2%	0,0%	0,4%	0,0%
Жеткиликтүүлүк коэффициенти	99,1%	100,0%	99,7%	99,8%	100,0%	100,0%	100,0%
Операциялык тобокелдик деңгээли	2,6%	1,2%	1,2%	6,2%	5,8%	6,9%	3,4%

Булагы: Улуттук банк

График 4.4. Бирдиктүү банктар аралык процессинг борборунда кирешелүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

	2014	2015	2016	2017	2018	I ж/ж 2018	I ж/ж 2019
Жеткиликтүүлүк коэффициенти	99,9%	99,3%	99,2%	99,1%	99,2%	99,1%	99,8%
Операциялык тобокелдик	0,1%	0,7%	0,8%	0,9%	0,8%	0,9%	0,2%

Булагы: Улуттук банк

Банктык төлөм карттары менен эсептешүүлөр системалары. 2019-жылдын 1-июлуна карата абал боюнча Кыргыз Республикасында төлөм карттары менен эсептешүүлөрдүн алты эл аралык системалары жана бир “Элкарт” улуттук системасы иштеп турган.

Акыркы жылдары банктык карттардын жайылтуу деңгээлинин алгылыктуу тенденциясы байкалууда. Алсак, 2019-жылдын 1-июлуна карата абал боюнча жүгүртүүдөгү төлөм карттарынын жалпы саны өткөн жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда 19,6 пайызга көбөйгөн жана 2 702,7 миң даананы түзгөн.

Республиканын бүтүндөй аймагы боюнча орнотулган банкоматтардын жалпы саны 1 620 жана 10 867 POS-терминалды түзгөн, алардын ичинен: 8 800 POS-терминал соода-тейлөө түйүндөрүндө жана 2 067 POS-терминал – коммерциялык банктардын бөлүмдөрүндө орнотулган. 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда банкоматтардын санынын өсүшү 7,8 пайызды, ал эми POS-терминалдар боюнча – 19,7 пайызды түзгөн. Алардын негизги үлүшү Бишкек шаарында орнотулган жабдууларга туура келет.

Отчеттук мезгилде 24 коммерциялык банктын бардыгы тең “Элкарт” улуттук системасы менен иш алып барган. Ишине жүргүзүлгөн мониторингдин жана талдап-иликтөөнүн жыйынтыгы боюнча системанын жеткиликтүүлүк көрсөткүчү 99,8 пайызды, ал эми системадагы операциялык тобокелдиктердин деңгээли техникалык үзгүлтүктөрдү эске алуу менен 0,2 пайызды түзгөн (4.4-график).

Төлөм карттары менен эсептешүүлөрдүн эл аралык системалары бөлүгүндө бүгүнкү күнү коммерциялык банктар Visa, Mastercard, American Express, Union Pay, “Золотая Корона” жана “Мир” сыяктуу эл аралык төлөм системалары менен иштеп келет.

Акча которуулар системалары. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын ичинде коммерциялык банктарда эсеп ачуусуз эл аралык акча которууларды алуу жана жөнөтүү эл аралык акча которуулардын сегиз системасы аркылуу жүзөгө ашырылган (4.1-таблица).

4.1-таблица. Эл аралык акча которуулар системалары ортосунда агымдарды бөлүштүрүү

Акча которуу системасынын аталышы	Кириш		Чыгыш	
	Жалпы сандан үлүшү, %	Жалпы көлөмдөн үлүшү, %	Жалпы сандан үлүшү, %	Жалпы көлөмдөн үлүшү, %
Золотая Корона	84,5	72,7	84,6	83,2
Юнистрим	7,4	12,5	2,1	5,2
Вестерн Юнион	4,0	5,7	4,8	4,9
CONTACT	2,4	4,8	7,6	5,6
Money Gram	0,8	1,9	0,8	1,0
Жана башкалар	0,9	2,5	0,1	0,1
Бардыгы болуп	100,0	100,0	100,0	100,0

Булагы: Улуттук банк

Локалдык акча которуулар. Бүгүнкү күндө акча которууларды алты локалдык системасы ортосунда бирдей бөлүштүрүү сакталган, алардын операторлорунан болуп Кыргыз Республикасынын банктары саналат.

2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча чек ара аркылуу өтүүчү финансылык билдирүүлөр менен алмашуу SWIFT түйүнү жана банк-кардар сервис аркылуу жүзөгө ашырылган.

Кыргыз Республикасынын төлөм системасынын ишине 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгы ичинде жүргүзүлгөн мониторинг бардык маанилүү төлөм системалары штаттык режимде иш алып баргандыгын жана өлкөнүн финансы системасында системалуу тобокелдиктин орун алышына жол бербегендигин көрсөткөн.

2019-жылдын 1-июлуна карата электрондук акча менен эсептешүүлөр системалары боюнча электрондук акчанын эмитенттеринен болуп тогуз коммерциялык банк саналган. Электрондук акча боюнча көрсөткүчтөрдүн жыл сайын туруктуу өсүшү байкалууда, бул аларды пайдалануунун жөнөкөй болушуна жана ыңгайлуулугуна байланыштуу болгон. 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата абал боюнча электрондук капчыктардын саны 2018-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда дээрлик 1,6 эсеге көбөйүү менен 1,4 млн ашык капчыкты түзгөн. Электрондук капчыктарды колдонуучулардын жигердүүлүгү да жыл сайын туруктуу өсүүдө.

V. ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН ИШИН ЖӨНГӨ САЛУУНУ ӨРКҮНДӨТҮҮ

Отчеттук мезгил ичинде финансы-кредит уюмдарынын ишин жөнгө салган ченемдик укуктук базаны өркүндөтүүнүн алкагында, финансы-кредит уюмдарынын, анын ичинде операцияларды ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык жүзөгө ашырган финансы-кредит уюмдарынын ишиндеги капиталдык базаны колдоо жана тобокелдиктерди төмөндөтүү, ошондой эле коммерциялык банктардын ишине көзөмөлдү өркүндөтүү маселелерине өзгөчө көңүл бурулган.

1. Банктык тобокелдиктердин ордун жабуу үчүн зарыл болгон банк системасынын коопсуздугун жана ишенимдүүлүгүн камсыз кылуу, ошондой эле капиталдык базаны колдоо максатында, Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2019-жылдын 14-мартындагы №2019-П-12/11-1-(НПА) “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын айрым ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому кабыл алынган.

Бул токтом менен Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Көзөмөл боюнча комитетинин бардык коммерциялык банктар үчүн “капитал буфери” индексинин маанисин белгилөөгө тиешелүү ыйгарым укугу аныкталган.

2. Банктык көзөмөл боюнча Базель комитетинин стандарттарына ылайык, ликвиддүүлүк тобокелдигин талаптагыдай тескөө максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 29-мартындагы №2019-П-12/17-3-(НПА) токтому менен “Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктарынын ликвиддүүлүк тобокелдигин тескөө боюнча минималдуу талаптар жөнүндө” жобо бекитилген.

Бул ченемдик укуктук актыда коммерциялык банктардын ички шайкеш контролдоо системасын камсыз кылуу үчүн ликвиддүүлүк тобокелдигин тескөө боюнча системага, түзүмгө жана процесске карата талаптар каралган.

3. Улуттук банктын ченемдик укуктук актыларын 2018-жылдын 10-декабрындагы “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Кыргыз Республикасынын “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндө”, “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндө” мыйзамын колдонууга киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына жана Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексине) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзам ченемдерине шайкеш келтирүү максатында, Улуттук банк Башкармасы тарабынан Банктарга убактылуу администрация режимин киргизүү жана аны жоюу жол-жоболорун жүргүзүү боюнча 2019-жылдын 10-декабрында №2019-П-12/19-3-(НПА) “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын айрым ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтом кабыл алынган.

4. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Жеткиликтүү турак жай 2015-2020” программасын жүзөгө ашырууга жана ипотекалык баалуу кагаздар рыногун өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүүнүн алкагында, Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2019-жылдын 15-апрелинде № 2019-П-12/20-2-(НПА) “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын айрым ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому кабыл алынган.

5. Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 24-апрелиндеги №2019-П-12/22-4-(НПА) токтому менен Улуттук банктын айрым ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөр жана толуктоолор бекитилген, аларга ылайык:

- банктардын кредиттерди берүү боюнча ишин оптималдаштырууга өбөлгө түзгөн кредиттик рейтингдин системасын кредиттөө ишинде банктар тарабынан колдонуу мүмкүнчүлүгү белгиленген;

- кредиттер боюнча камсыздоо түрлөрүн классификациялоо киргизилген;
- банктар тарабынан кредит боюнча толук камсыздоо катары гарантияларды/кепилдиктерди кабыл алуу мүмкүнчүлүгү каралган.

Кабыл алынган өзгөртүүлөр жана толуктоолор республикада каржылоонун жеткиликтүүлүгүн кеңейтүүгө багытталган.

6. Региондорду өнүктүрүү жана экономиканы санариптештирүү боюнча демилгелердин алкагында, ошондой эле аралыктан тейлөө кызмат көрсөтүүлөрүн сунуштаган банктардын жана башка көзөмөлгө алынган уюмдардын өз ара иш алып баруу процессин тактоо максатында, электрондук кол тамганы колдонуу жагында Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 19-июнундагы №2019-П-12/32-3-(НПА) “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын айрым ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому кабыл алынган.

Кабыл алынган өзгөртүүлөр финансы-кредит уюмдары тарабынан калкты аралыктан тейлөө боюнча мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө багытталган.

Мындан тышкары, бүгүнкү күнү коммерциялык банктар тарабынан колдонулуп жаткан айрым операциялар боюнча тобокелдиктерди чектөө менен юридикалык жактан маанилүү иш-аракеттерди жүргүзүү үчүн коддорго, сыр сөздөргө жана башка идентификаторго ээ интернет-банкинг, мобилдик банкинг, электрондук капчыктар жана электрондук өз ара иш-аракеттердин башка технологиялары сыяктуу технологияларды колдонуу тартиби аныкталган. Муну менен бирге эле, аралыктан тейлөө системаларынын колдонуучуларында электрондук кол тамга катары идентификаторлорду таануу жөнүндө макулдашуу болгон шартта, аларга кошумча эсептерди/аманаттарды ачуу, белгилүү бир суммада кредиттерди алуу, ошондой эле кагаз жүзүндөгү келишимдин же кол тамганын милдеттүү түрдө болушун талап кылган башка операцияларды жүргүзүү мүмкүнчүлүгү жеткиликтүү болот. Мында, идентификацияланган колдонуучулар үчүн банктык жана төлөм кызмат көрсөтүүлөрүн алар тейленген финансы уюмдарына кошумча келип кетүүсүз алуу үчүн шарттар түзүлөт.

7. Улуттук банктын ченемдик укуктук актыларын банктык көзөмөл боюнча Базель комитетинин “Базель III: Банктардын жана банк системаларынын туруктуулугун жогорулатуу үчүн глобалдуу ченемдик негиз” эл аралык стандарттарына шайкеш келтирүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 28-июнундагы №2019-П-12/34-3-(НПА) токтому менен айрым ченемдик укуктук актыларга өзгөртүүлөр жана толуктоолор кабыл алынган.

Өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен банктардын капиталынын түзүмү жана капиталдын жетиштүүлүк (шайкештик) коэффициенттерин эсептөө кайра каралган, ошондой эле Базель III эл аралык стандарттарына ылайык жаңы экономикалык ченем киргизилген. Мындан тышкары, капиталдын айрым элементтери шайкеш келүүгө тийиш болгон критерийлер белгиленген.

Токтом ошондой эле мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик банктык отчеттун формаларын жана банктардагы корпоративдик башкаруу системасын өркүндөтүүгө багытталган өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду камтыйт.

8. Улуттук банктын ченемдик укуктук актыларын көзөмөл жүргүзүүдө тобокелдикти аныктоого багытталган ыкманы, ошондой эле банктык топторду жөнгө салуунун жана көзөмөл жүргүзүүнүн эл аралык тажрыйбасын эске алуу менен өркүндөтүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 28-июнундагы №2019-П-12/34-4-(НПА) токтому менен “Консолидацияланган көзөмөл жөнүндө” жана “Мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик консолидацияланган отчет жөнүндө” жоболордун жаңы редакциялары кабыл алынган. Көрсөтүлгөн ченемдик укуктук актылар банктык топторго көзөмөл жүргүзүүнү өркүндөтүүгө, тобокелдиктерди, өзүнүн катышуучуларына банктык топтун тийгизген таасирин, ошондой эле жөнгө салуучуга банктар тарабынан берилген отчеттун курамын аныктоого багытталган.

Ислам каржылоо принциптери

1. Ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык операцияларды жүзөгө ашырган банктардын ишиндеги тобокелдиктерди төмөндөтүү, экспортко багытталган жана импортту алмаштыруучу ишканаларды, айыл чарбаны каржылоого байланыштуу мамлекеттик программаларга катышуу үчүн банктарга демилге берүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 10-апрелиндеги № 2019-П-12/19-3-(НПА) токтому кабыл алынган.

2019-жылдын 8-майында Улуттук банктын Көзөмөл боюнча комитетинин №16/6 токтому менен ислам Ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык каржылоону айыл чарбаны өнүктүрүүгө сунуштоо боюнча сунуш-көрсөтмөлөр бекитилген. Сунуш-көрсөтмөлөр Кыргыз Республикасынын финансы-кредит уюмдары үчүн өлкөнүн айыл чарбасынын ар кандай багыттарын каржылоо үчүн ислам финансы продукттарын колдонуу жагында Кыргыз Республикасынын финансы-кредит уюмдары үчүн кыскача колдонмо түрүндө иштелип чыккан.

2. Ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык ачылган банктык эсептер, банктык аманаттар (депозиттер) боюнча эсептер менен иш алып баруу режимине жана алар боюнча операцияларды жүргүзүү тартибине карата минималдуу талаптарды белгилөө максатында Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 13-июнундагы №2019-П-12/31-2-(НПА) токтому менен Ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык ачылган банктык эсептер, банктык аманаттар (депозиттер) менен иш алып баруу боюнча нускоо бекитилген.

ГЛОССАРИЙ

Банктык аманат (депозит) – бул финансы-кредит уюму тарабынан башка жак менен түзүлгөн келишим боюнча кайтарымдуулук, төлөөгө жөндөмдүүлүк, мөөнөттүүлүк шарттарында кабыл алынган акча каражаттарынын суммасы. Аманаттар мөөнөттүү жана талап боюнча төлөнүүчү болуп бөлүнөт. Талап боюнча төлөнүүчү аманаттар сактоо мөөнөтүн көрсөтүүсүз, ал эми мөөнөттүү аманаттар – белгилүү бир мөөнөткө салынат.

Банктык кредиттер – бул банк тарабынан белгилүү бир мөөнөткө кайтарымдуулук жана кредиттик пайызды төлөөгө жөндөмдүүлүк шарттарында берилген акча каражаттары.

Валюта рыногу – чет өлкө валютасын сатып алуу-сатуу боюнча операциялар ишке ашырылган рынок. Экономикалык мазмуну боюнча – бул акча рыногунун сектору, мында валюта сыяктуу өзгөчө товарга суроо-талап менен сунуш тең салмактанып турат. Өз багыты жана уюштуруу формасы боюнча бул атайын институттар жана механизмдер топтому, алар өз ара суроо-талап менен сунуштун негизинде улуттук жана чет өлкө валютасын эркин сатуу жана/же сатып алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылат.

Акча рыногу – рынок, мында катышуучулардын белгилүү бир чөйрөсүнүн чегинде кредиттер жана баалуу кагаздар формасындагы каражаттар кыска мөөнөткө сунушталат жана алынат.

Баалуу кагаздардын кирешелүүлүгү – баалуу кагаз боюнча жылдык кирешенин анын рыноктук баасына карата катышы; баалуу кагаздын ээси тарабынан алынуучу пайданын ченеми (нормасы).

Турак жайдын жеткиликтүүлүк индекси – жарандардын квартираларды сатып алуу мүмкүнчүлүгү көз карашынан алганда, турак жай рыногунун абалынын көрсөткүчү. Стандарттуу квартиранын (54 чарчы метр жалпы аянты менен) орточо рыноктук наркынын үч адамдан турган үй-бүлөнүн (эки чоң адам жана бир өспүрүм) орточо жылдык кирешесине карата катышы катары эсептелет.

Төлөм системаларынын жеткиликтүүлүк коэффициенти – системанын пайдалануучулары үчүн алардын талаптары боюнча кызмат көрсөтүүлөрдөн жана маалыматтардан пайдалануу мүмкүнчүлүгү катары системанын жеткиликтүүлүгүн мүнөздөгөн көрсөткүч. Техникалык үзгүлтүктөрдөн улам иштебей токтоп калуулар, электр энергиясын өчүрүүлөр, системанын операциялык күнүн кеч баштоо же эрте аяктоо, системадан пайдалануу убактысын кыскартат.

Төлөм системаларынын ликвиддүүлүк коэффициенти системанын катышуучуларынын эсептеринде төлөмдөрдү жана эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн ликвиддүү каражаттардын жетиштүүлүгүн мүнөздөйт.

Макропруденциалдык талдап-иликтөө – бүтүндөй финансы системасынын күчтүү жактарын жана чабал жерлерин баалоо жана мониторинг жүргүзүү.

Минималдуу керектөө бюджетти – жашоо минимумуна ылайык келген минималдуу ыңгайлуулуктардын жана кызмат көрсөтүүлөр топтомунун наркы.

Баалуу кагаздар рыногу – уюштурулган биржалар жана түзүмдөр (баалуу кагаздардын компания- депозитарийлери, эсепке алуу жана клирингдик палаталар), ошондой эле биржанын ишине байланышкан кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштаган башка компаниялар. Бул категорияга иши финансылык корпорациялар тарабынан камсыздалган депозитарийлер жана электрондук клиринг системалары, ошондой эле биржалардын жана алар менен байланыштуу институционалдык бирдиктердин ишине көзөмөл жүргүзгөн же аларды жөнгө салган улуттук өзүн-өзү жөнгө салуучу уюмдар кирет.

Стресс-тесттер – бул, портфелдин макроэкономикалык жагдайда же өзгөчө, бирок чындыкка жакын жагдайларда олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болушуна баа берүү үчүн колдонуучу ыкмалар.

Жумушсуздук деңгээли – айкын жумушсуз жарандардын санынын экономикалык жигердүү калктын жалпы санына карата пайыздык катышы.

Финансылык активдер өзүндө капиталга катышуу инструменттерин жана инвестициялык фондулардын пайларын/акцияларын, карыздык инструменттерди, туунду финансылык инструменттерди кызматкерлер үчүн акцияларга опциондорду жана монетардык алтынды камтыйт.

VaR (Value at Risk) – белгилүү бир мезгил ичинде акча түрүндө келип чыгышы ыктымал болгон максималдуу жоготуулар.

КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

- ААК – ачык акционердик коом
АКШ – Америка Кошмо Штаттары
БФКУ – банк эмес финансы-кредит уюмдары
ГСРРВ – айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы
ЕАЭБ – Евразия экономикалык бирлиги
ЖАК – жабык акционердик коом
ИДӨ – ички дүң өнүм
КБ – коммерциялык банк
КБИ – керектөө баа индекси
КЖК – капиталдын жетиштүүлүк коэффициенти
КММ – күйүүчү-майлоочу материалдар
КМШ – Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештиги
КР – Кыргыз Республикасы
КР УСК – Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети
КР ФМ – Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги
КРӨ МКК – Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик каттоо кызматы
КСКК – “Кредиттик союздардын каржы компаниясы” ААКсы
КФБ – Кыргыз фондулук биржасы
КЭР – Кытай Эл Республикасы
МБК – мамлекеттик баалуу кагаздар
МКВ – мамлекеттик казына векселдери
МКК – микрокредиттик компания
МКО – мамлекеттик казына облигациялары
МФК – микрофинансылык компания
МФУ – микрофинансылык уюм
ПКС – пакеттик клиринг системасы
п.п. – пайыздык пункттар
ПРБО – мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик банктык отчет
РППУ – потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабууга каралган кам
РФ – Россия Федерациясы
ТСК – таза суммардык капитал
Улуттук банк – Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
ФАО (FAO) – БУУнун Азык-түлүк айыл чарба уюму
ФКУ – финансы-кредит уюму
ФРС – Федералдык резерв системасы
ЧУА – ченемдик укуктук актылар
ЭВФ – Эл аралык валюта фонду
SWIFT – финансылык билдирүүлөр менен алмашуу үчүн инфраструктура
DTI (Debt-to-Income) – карыз алуучунун негизги жылдык кирешесине кредит берүү учурунда (негизги карыздын суммасын жана жарыяланган (билдирилген же декларацияланган) отчеттук мезгил ичиндеги төлөм пайыздарын кошо алганда) карыз алуучунун кредиттер боюнча төлөө суммасынын катышы
LTV (Loan-to-Value Ratio) – берилген кредиттердин көлөмүнүн күрөөлүк камсыздоонун наркына карата катышы
ROA (Return on assets) – активдердин кирешелүүлүк коэффициенти
ROE (Return on equity) – өздүк капиталдын кирешелүүлүк коэффициенти
VaR – пайыздык тобокелдик